

فهرست

شماره صفحه کتاب درسی

شماره صفحه گام به گام

شماره صفحه کتاب درسی

شماره صفحه گام به گام

شماره صفحه کتاب درسی

شماره صفحه گام به گام

علوم و فنون ادبی ۲

۱۱	فصل ۱	۷
۱۲	درس ۱: تاریخ ادبیات فارسی در ...	۷
۲۰	درس ۲: پایه‌های آوایی	۱۱
۲۶	درس ۳: تشبیه	۱۴
۳۵	فصل ۲	۱۷
۳۶	درس ۴: سبک‌شناسی قرن‌های ...	۱۷
۴۲	درس ۵: پایه‌های آوایی همسان (۱)	۲۱
۵۱	درس ۶: مجاز	۲۴
۵۷	فصل ۳	۲۷
۵۸	درس ۷: تاریخ ادبیات فارسی در ...	۲۷
۶۳	درس ۸: پایه‌های آوایی همسان (۲)	۳۰
۷۱	درس ۹: استعاره	۳۳
۷۹	فصل ۴	۳۶
۸۰	درس ۱۰: سبک‌شناسی در ...	۳۶
۸۸	درس ۱۱: پایه‌های آوایی همسان ...	۴۰
۹۵	درس ۱۲: کنایه	۴۲
	آزمون‌ها	۴۹

عربی، زبان قرآن ۲

۱	الدَّرْسُ الْأَوَّلُ: مَوَاعِظُ قِيَمَةٍ	۵۷
۱۷	الدَّرْسُ الثَّانِي: صِنَاعَةُ التَّلْمِيحِ ...	۶۶
۳۱	الدَّرْسُ الثَّلَاثُ: عَجَائِبُ الْمَخْلُوقَاتِ	۷۴
۴۷	الدَّرْسُ الرَّابِعُ: تَأْتِيْرُ اللُّغَةِ الْفَارْسِيَّةِ ...	۸۲
۶۵	الدَّرْسُ الْخَامِسُ: الصَّدُقُ	۹۱
۷۷	الدَّرْسُ السَّادِسُ: إِزْحَامُوا ثَلَاثَةً	۹۸
۹۱	الدَّرْسُ السَّابِعُ: لَا تَقْنَطُوا	۱۰۶
	آزمون‌ها	۱۱۵

روان‌شناسی

۸	درس ۱: روان‌شناسی: تعریف و ...	۱۲۳
۳۴	درس ۲: روان‌شناسی رشد	۱۲۸
۶۶	درس ۳: احساس، توجه، ادراک	۱۳۶
۸۸	درس ۴: حافظه و علل فراموشی	۱۴۲
۱۱۲	درس ۵: تفکر (۱) حل مسئله	۱۴۸
۱۳۴	درس ۶: تفکر (۲) تصمیم‌گیری	۱۵۵
۱۵۸	درس ۷: انگیزه و نگرش	۱۶۱
۱۸۶	درس ۸: روان‌شناسی سلامت	۱۶۷

آزمون‌ها

تاریخ ۲

۲	درس ۱: منابع پژوهش در تاریخ ...	۱۷۶
۱۳	درس ۲: روش پژوهش در تاریخ؛ ...	۱۸۰
۲۰	درس ۳: اسلام در مکه	۱۸۳
۳۰	درس ۴: امت و حکومت نبوی ...	۱۸۶
۴۲	درس ۵: تثبیت و گسترش اسلام ...	۱۹۲
۵۳	درس ۶: امویان بر مسند قدرت	۱۹۵
۶۶	درس ۷: جهان اسلام در عصر ...	۱۹۹
۸۰	درس ۸: اسلام در ایران؛ زمینه‌های ...	۲۰۳
۸۹	درس ۹: ظهور و گسترش تمدن ...	۲۰۸
۱۰۱	درس ۱۰: ایران در دوران غزنوی ...	۲۱۲
۱۱۴	درس ۱۱: حکومت، جامعه و اقتصاد ...	۲۱۸
۱۲۵	درس ۱۲: فرهنگ و هنر در عصر ...	۲۲۱
۱۳۵	درس ۱۳: تحولات سیاسی و ...	۲۲۵
۱۴۸	درس ۱۴: فرهنگ و تمدن در ...	۲۲۹
۱۶۰	درس ۱۵: قرون وسطا	۲۳۳
۱۷۳	درس ۱۶: رنسانس و عصر جدید	۲۳۶
	آزمون‌ها	۲۴۲

فلسفه

۲	درس ۱: چیستی فلسفه	۲۴۷
۱۲	درس ۲: ریشه و شاخه‌های فلسفه	۲۵۲
۱۹	درس ۳: فلسفه و زندگی	۲۵۶
۲۸	درس ۴: آغاز تاریخی فلسفه	۲۶۰
۳۶	درس ۵: زندگی براساس اندیشه	۲۶۴
۴۴	درس ۶: امکان شناخت	۲۶۸
۵۰	درس ۷: ابزارهای شناخت	۲۷۱
۵۸	درس ۸: نگاهی به تاریخچه معرفت	۲۷۵
۷۰	درس ۹: چیستی انسان (۱)	۲۸۱
۷۶	درس ۱۰: چیستی انسان (۲)	۲۸۵
۸۳	درس ۱۱: انسان، موجود اخلاق‌گرا	۲۸۸
	آزمون‌ها	۲۹۳

جغرافیا ۲

۲	درس ۱: معنا و مفهوم ناحیه	۲۹۸
۱۱	درس ۲: انسان و ناحیه	۳۰۱
۲۰	درس ۳: نواحی آب و هوایی	۳۰۵

درس ۴: ناهمواری‌ها و اشکال زمین

۳۷	درس ۴: ناهمواری‌ها و اشکال زمین	۳۱۲
۵۳	درس ۵: نواحی زیستی	۳۱۷
۶۸	درس ۶: نواحی فرهنگی	۳۲۵
۸۳	درس ۷: نواحی اقتصادی (کشاورزی ...)	۳۲۹
۹۹	درس ۸: نواحی اقتصادی (تجارت و ...)	۳۳۶
۱۱۶	درس ۹: معنا و مفهوم ناحیه سیاسی	۳۴۲
۱۲۷	درس ۱۰: کشور، یک ناحیه سیاسی	۳۴۶
۱۴۱	درس ۱۱: ژئوپلیتیک	۳۵۲
	آزمون‌ها	۳۵۹

ریاضی و آمار ۲

۱	فصل ۱: آشنایی با منطق و ...	۳۶۴
۲	درس ۱: گزاره‌ها و ترکیب گزاره‌ها	۳۶۴
۱۲	درس ۲: استدلال ریاضی	۳۷۴
۲۱	فصل ۲: تابع	۳۷۹
۲۲	درس ۱: توابع ثابت، چندضابطه‌ای ...	۳۷۹
۳۴	درس ۲: توابع پلکانی و قدر مطلق	۳۹۰
۴۵	درس ۳: اعمال بر روی توابع	۳۹۸
۵۵	فصل ۳: آمار	۴۰۹
۵۶	درس ۱: شاخص‌های آماری	۴۰۹
۶۳	درس ۲: سری‌های زمانی	۴۱۶
	آزمون‌ها	۴۲۶

انگلیسی ۲ (StudentBook)

۱۵	درس ۱	۴۳۲
۴۹	درس ۲	۴۵۸
۸۱	درس ۳	۴۸۲
	آزمون‌ها	۵۰۳

انگلیسی ۲ (Workbook)

۷	درس ۱	۵۱۷
۲۵	درس ۲	۵۲۴
۴۳	درس ۳	۵۳۱

نگارش ۲

۱۴	درس ۱: اجزای نوشته: ساختار ...	۵۳۶
۳۶	درس ۲: گسترش محتوا (۱): زمان ...	۵۳۸
۵۴	درس ۳: گسترش محتوا (۲): شخصیت	۵۴۱
۷۲	درس ۴: گسترش محتوا (۳): گفت‌وگو	۵۴۳

شماره صفحه کتاب درسی	شماره صفحه کتاب درسی	شماره صفحه کتاب درسی	شماره صفحه کتاب درسی	شماره صفحه کتاب درسی
۷۳۷	درس ۱۵: کبوتر طوق دار	۱۱۸	کارگاه متن پژوهی	۲۱
۷۴۱	کارگاه متن پژوهی	۱۲۱	شعرخوانی: زاغ و کبک	۲۴
۷۴۲	گنج حکمت: مهمان ناخوانده	۱۲۳	فصل ۲: ادبیات پایداری	۲۷
۷۴۳	درس ۱۶: قصه عینکم	۱۲۴	درس ۳: در امواج سند	۲۸
۷۴۵	کارگاه متن پژوهی	۱۳۰	کارگاه متن پژوهی	۳۱
۷۴۶	روان خوانی: دیدار	۱۳۲	گنج حکمت: چو سرو باش	۳۳
۷۴۹	فصل ۸: ادبیات جهان	۱۳۹	درس ۴: در بیابان های تبعید ...	۳۴
۷۴۹	درس ۱۷: خاموشی دریا	۱۴۰	کارگاه متن پژوهی	۳۷
۷۵۰	کارگاه متن پژوهی	۱۴۲	درس ۵: آغازگری تنها	۳۸
۷۵۱	گنج حکمت: تجسم عشق	۱۴۴	کارگاه متن پژوهی	۴۳
۷۵۲	درس ۱۸: خوان عدل	۱۴۵	روان خوانی: تا غزل بعد ...	۴۵
۷۵۳	کارگاه متن پژوهی	۱۴۷	فصل ۳: ادبیات غنایی	۵۱
۷۵۴	روان خوانی: آذرباد	۱۴۹	درس ۶: پرورده عشق	۵۲
۷۵۵	نیایش: الهی	۱۵۵	کارگاه متن پژوهی	۵۴
۷۵۷	آزمون ها	۱۵۵	گنج حکمت: مردان واقعی	۵۶
		۱۵۷	درس ۷: باران محبت	۵۷
		۱۶۰	کارگاه متن پژوهی	۶۰
		۱۷۰	شعرخوانی: آفتاب حُسن	۶۳
		۱۷۰	فصل ۴: ادبیات سفر و زندگی	۶۵
		۱۷۰	درس ۸: در کوی عاشقان	۶۶
		۱۷۰	کارگاه متن پژوهی	۷۲
		۱۷۰	گنج حکمت: چنان باش ...	۷۴
		۱۷۰	درس ۹: ذوق لطیف	۷۵
		۱۷۰	کارگاه متن پژوهی	۷۹
		۱۷۰	روان خوانی: میثاق دوستی	۸۱
		۱۷۱	فصل ۵: ادبیات انقلاب اسلامی	۸۵
		۱۷۱	درس ۱۰: بانگ جَرس	۸۶
		۱۷۱	کارگاه متن پژوهی	۸۸
		۱۷۱	گنج حکمت: به یاد ۲۲ بهمن	۹۰
		۱۷۱	درس ۱۱: یاران عاشق	۹۱
		۱۷۱	کارگاه متن پژوهی	۹۲
		۱۷۱	شعرخوانی: صبح بی تو	۹۵
		۱۷۱	فصل ۶: ادبیات حماسی	۹۷
		۱۷۱	درس ۱۲: کاوه دادخواه	۹۸
		۱۷۱	کارگاه متن پژوهی	۱۰۴
		۱۷۱	گنج حکمت: کاردانی	۱۰۶
		۱۷۱	درس ۱۳: باغ من (درس آزاد)	۱۰۷
		۱۷۱	کارگاه متن پژوهی	۱۰۹
		۱۷۱	درس ۱۴: حمله حیدری	۱۱۰
		۱۷۱	کارگاه متن پژوهی	۱۱۳
		۱۷۱	شعرخوانی: وطن	۱۱۵
		۱۷۱	فصل ۷: ادبیات داستانی	۱۱۷
		۱۱۸	درس ۵: سفرنامه	۵۴۶
		۱۱۸	درس ۶: کاهش محتوا: خلاصه نویسی	۵۴۸
			دین و زندگی ۲	
		۱۱۸	درس ۱: هدایت الهی	۵۵۱
		۱۱۸	درس ۲: تداوم هدایت	۵۵۵
		۱۱۸	درس ۳: آخرین پیامبر	۵۵۸
		۱۱۸	درس ۴: معجزه جاویدان	۵۶۰
		۱۱۸	درس ۵: مسئولیت های پیامبر ﷺ	۵۶۴
		۱۱۸	درس ۶: پیشوای اسوه	۵۶۹
		۱۱۸	درس ۷: امامت، تداوم رسالت	۵۷۲
		۱۱۸	درس ۸: جان و جانشین پیامبر ﷺ	۵۷۷
		۱۱۸	درس ۹: وضعیت فرهنگی، ...	۵۸۱
		۱۱۸	درس ۱۰: احیای ارزش های راستین	۵۸۵
		۱۱۸	درس ۱۱: جهاد در راستای ...	۵۸۸
		۱۱۸	درس ۱۲: عصر غیبت امام زمان ﷺ	۵۹۲
		۱۱۸	درس ۱۳: در انتظار ظهور	۵۹۴
		۱۱۸	درس ۱۴: مرجعیت و ولایت فقیه	۵۹۸
		۱۱۸	درس ۱۵: رهبری و مردم	۶۰۱
		۱۱۸	درس ۱۶: عزت نفس	۶۰۵
		۱۱۸	درس ۱۷: زمینه های پیوند	۶۰۸
		۱۱۸	درس ۱۸: پیوند مقدس	۶۱۱
		۱۱۸	آزمون ها	۶۱۴
			انسان و محیط زیست	
		۱۱۸	درس ۱: آب، سرچشمه زندگی	۶۱۸
		۱۱۸	درس ۲: خاک، بستر زندگی	۶۲۵
		۱۱۸	درس ۳: هوا، نفس زندگی	۶۳۱
		۱۱۸	درس ۴: انرژی، حرکت، زندگی	۶۳۶
		۱۱۸	درس ۵: زباله، فاجعه محیط زیست	۶۴۳
		۱۱۸	درس ۶: تنوع زیستی، تابلوی ...	۶۴۹
		۱۱۸	درس ۷: محیط زیست، بستر ...	۶۵۴
		۱۱۸	آزمون ها	۶۵۹
			فارسی ۲	
		۱۱۸	ستایش: لطف خدا	۶۶۴
		۱۱۸	فصل ۱: ادبیات تعلیمی	۶۶۵
		۱۱۸	درس ۱: نیکی	۶۶۵
		۱۱۸	کارگاه متن پژوهی	۶۶۷
		۱۱۸	گنج حکمت: همت	۶۶۹
		۱۱۸	درس ۲: قاضی بُست	۶۷۰

جامعه شناسی ۲

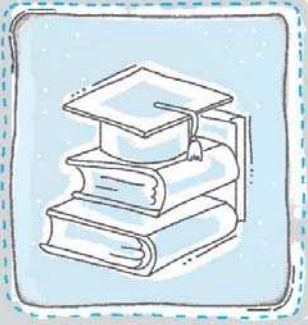
۷۶۴	درس ۱: جهان فرهنگی	۳
۷۶۸	درس ۲: فرهنگ جهانی	۱۱
۷۷۳	درس ۳: نمونه های فرهنگ جهانی (۱)	۱۹
۷۷۶	درس ۴: نمونه های فرهنگ جهانی (۲)	۲۷
۷۸۰	درس ۵: باورها و ارزش های بنیادین ...	۳۷
۷۸۴	درس ۶: چگونگی تکوین فرهنگ ...	۴۶
۷۸۸	درس ۷: جامعه جهانی	۵۵
۷۹۲	درس ۸: تحولات نظام جهانی	۶۴
۷۹۶	درس ۹: جهان دو قطبی	۷۵
۸۰۰	درس ۱۰: جنگ ها و تقابل های جهانی	۸۳
۸۰۵	درس ۱۱: بحران های اقتصادی و ...	۹۱
۸۰۸	درس ۱۲: بحران های معرفتی و ...	۹۸
۸۱۲	درس ۱۳: سرآغاز بیداری اسلامی	۱۰۷
۸۱۷	درس ۱۴: انقلاب اسلامی ایران، ...	۱۱۵
۸۲۱	درس ۱۵: افق بیداری اسلامی	۱۲۳
۸۲۷	آزمون ها	

تفکر و سواد رسانه ای

محتوای این درس رو با اسکن QRCode داخل شناسنامه، از سایت خیلی سبز دریافت کنید.

کارگاه کار آفرینی و تولید

محتوای این درس رو با اسکن QRCode داخل شناسنامه، از سایت خیلی سبز دریافت کنید.

تاریخ ۲

درس اول: منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

درسنامه

گونه‌های منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی

- گونه‌های منابع تاریخی — (۱) منابع غیرنوشتاری
 — (۲) منابع نوشتاری

۱- منابع غیرنوشتاری

<ul style="list-style-type: none"> آثار برجای مانده از انسان‌ها و جوامع گذشته آگاهی بخشی از چگونگی اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی گذشته کمک به مورخان در زمینه فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها مثال غار حرا، کوه احد، دشت چالدران و ... 	الف) محوطه‌ها و بناهای تاریخی
<ul style="list-style-type: none"> تمام دست‌ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته گواه روشنی بر نوع فرهنگ و طرز تفکر و چگونگی عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند. مثال انواع پوشاک، جواهرات، ابزارهای کشاورزی، وسایل حمل و نقل و ... 	ب) ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان
<ul style="list-style-type: none"> مطالعه روشمند افسانه‌ها و اساطیر اقوام در دوره‌های مختلف، کمک زیادی به شناخت فرهنگ، آداب و رسوم و سنت‌های اجتماعی در ادوار مختلف می‌کند. مثال متل‌ها، لطیفه‌ها، انواع شعر و ... 	پ) آثار شفاهی

۲- مراجع و منابع نوشتاری

الف) کتاب‌های تاریخی

۱- تاریخ عمومی

مشهورترین تاریخ عمومی: تاریخ طبری ← محمد بن جریر طبری

۲- تاریخ‌های محلی

- ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی
- انگیزه اصلی نویسندگان از نگارش آن
- بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی
- نگارش زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی

مشهورترین نمونه این دسته آثار: تاریخ سیستان ← مؤلف ناشناخته

۳- تاریخ‌های سلسله‌ای

هدف از نگارش: فرمانروایان به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود، معمولاً افراد ادیب و دانشمند را تشویق و مأمور نوشتن آن‌ها می‌کردند.

برجسته‌ترین نمونه این نوع آثار: تاریخ بیهقی ← ابوالفضل بیهقی (تاریخ غزنویان)

۴- تک‌نگاری

از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد. مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا تاریخ زندگی او را توصیف می‌کردند.

مشهورترین تک‌نگاری‌ها: عجائب‌المقدور ← تألیف ابن عربشاه درباره تیمور

۵- تاریخ‌های منظوم

از دوره مغولان رواج و رونق یافت.

نمونه آن: شاهنامه فردوسی (معروف‌ترین اثر) ← ابوالقاسم فردوسی

ب) سفرنامه

ارائه اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ایران و همچنین اطلاعاتی درباره تاریخ فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌ها

از جمله آثار در این زمینه: سفرنامه ناصرخسرو ← قرن پنجم هجری قمری

پ) نوشته‌های جغرافیایی

ارائه اطلاعات مفیدی در رابطه با

برخی از این نوع متون عبارت‌اند از: المسالك و الممالك ← ابن خردادبه

ت) ادبیات و متون ادبی

دلیل اهمیت: انعکاس اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصر در شعر شاعران و نوشته‌های ادبی منثور نویسندگان آن عصر.

- نمونه‌های آن عبارت‌اند از:
 - نامه اهل خراسان ← انوری
 - بوستان و گلستان ← سعدی
 - دیوان حافظ ← حافظ

ث) سیاست‌نامه و اندرزنامه

سیاست‌نامه: حاوی موضوعاتی درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی و نظامی

ارائه اطلاعات سودمندی درباره چگونگی اداره کشور و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی

نمونه آن: سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک توسی

اندرزنامه‌ها: موضوع آن بیشتر به اخلاق و کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازد.

نمونه آن: قابوس‌نامه ← عنصرالمعالی

فعالیت ۱ ————— صفحه ۲ کتاب درسی

کارآگاه، برای بررسی جرم و روشن کردن ابعاد مختلف آن، نیازمند چه چیزهایی است؟ آیا او بدون دسترسی به شواهد و مدارک لازم، می‌تواند در مورد چگونگی وقوع جرم نظر بدهد؟ قاضی چه‌طور؟ آیا او هم، بدون داشتن اسناد و مدارک لازم، می‌تواند حکمی صادر کند؟ با راهنمایی دبیر در این موضوع بحث کنید و کار کارآگاه و قاضی را با کار مورخان، به رغم تفاوت‌های بنیادینی که با یکدیگر دارند، مقایسه کنید. کارآگاه، قاضی و مورخ، همگی برای تصمیم‌گیری نیازمند مدارک، اسناد و شواهد کافی‌اند و نمی‌توانند بدون دسترسی به شواهد و مدارک نظر دهند.

فکر کنیم و پاسخ دهیم ————— صفحه ۳ کتاب درسی

به نظر شما ابزارها و آثار هنری بر جای مانده از گذشته، چه نوع اطلاعاتی از پیشینیان را به ما ارائه می‌دهند؟ با یکدیگر بحث و گفت‌وگو کنید. (۱) شرایط اجتماعی و فرهنگی، دین و اندیشه‌ها و عقاید مردم آن دوران. (۲) مواد و مصالح ساخت این آثار و فناوری و شیوه‌های تولید در زمان‌های گذشته. (۳) کالاهای تجاری و وضعیت تجارت در زمانه تولید آن اثر.

فعالیت ۲: بررسی شواهد و مدارک ————— صفحه ۵ کتاب درسی

۱- اطلاعات ارائه‌شده در متن فوق بیشتر در بررسی کدام حوزه از تاریخ کاربرد دارد؟ تاریخ سیاسی، تاریخ (قیام‌های) محلی و نیز دین و اعتقادات مردم آن دوره و روابط بخشی از مردم خراسان با حکام مغول.

۲- به نظر شما می‌خواند چه دیدگاهی نسبت به شیخ حسن جوری دارد؟ با توجه به توصیفات و نوع روایت متن در باب او و خصوصاً تمایل مردم به جان‌شینی وی، گویا دید مورخ نسبت به وی مثبت است.

۳- با توجه به متن فوق، آیا می‌توان گفت می‌خواند نسبت به مغولان با دیدگاه انتقادی قلم زده است؟ بله؛ از لحن و بیان چگونگی به قتل رسیدن شیخ خلیفه و هم‌چنین دید مثبت نویسنده نسبت به سرداران که مخالف مغولان بودند، می‌توان دریافت که دیدگاه مؤلف نسبت به مغولان انتقادی است.

باتوجه به شهر و استان محل سکونت خود، کتابی را انتخاب کنید که دربارهٔ اوضاع و احوال تاریخی و اجتماعی شهر و استان شما در گذشته تألیف شده باشد و قسمتی از آن را در کلاس ارائه کنید. محور جست و جوی شما در کتاب مورد نظر براساس سؤالات زیر باشد:

- ۱- چه موضوعی را انتخاب کردم؟
- ۲- چرا انتخاب کردم؟
- ۳- اهمیت این موضوع در چیست و چه تأثیری در اوضاع و احوال امروز شهر و استان من دارد؟

۱) تاریخ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شهر تهران؛ برای مثال، می‌توان کتاب «گفت‌وگوی خانوادگی دربارهٔ تهران قدیم» اثر سعید نفیسی را برگزید. ۲) آشنایی با گذشتهٔ شهر خود و سیر تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن در دوران معاصر، آشنایی با شیوهٔ زندگی مردمانی که از گذشته تا امروز، در این جا سکونت داشتند.

۳) اهمیت این مطالعه: ۱- عبرت‌گرفتن از حوادث تاریخی ۲- ترسیم افق آینده: مطالعهٔ تاریخ به ما کمک می‌کند تا بفهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع بشری تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده‌اند. بدین‌گونه، مطالعهٔ تاریخ می‌تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعهٔ خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده، کمک کند. ۳- تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی: آگاهی ما نسبت به گذشتهٔ مشترکمان، باعث خودآگاهی و یگانگی بیشتر ما می‌شود. مطالعه و بررسی زندگی مردمان شهر و دیار ما در زمان‌های گذشته، به ما کمک می‌کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم، که بوده‌ایم و چگونه به جایگاهی که هم‌اکنون هستیم، رسیده‌ایم.

فعالیت ۳: جست‌وجوی نقادانه با تکیه بر شواهد و مدارک

۱- به نظر شما متن فوق به عنوان بخشی از یک کتاب تاریخی از نوع تک‌نگاری، حاوی چه نوع اطلاعاتی است و از چه اهمیتی برخوردار است؟ شخصیت و خلق و خوی تیمور، سیاست جنگی وی، حملهٔ تیمور به اصفهان و مقاومت مردم در برابر نیروهای تیمور، مصیبت‌های وارده به مردم اصفهان و ...

۲- با توجه به متن، آیا نگاه ابن عربشاه نسبت به سیاست‌های تیمور منتقدانه است؟ به چه دلیل؟ بله - از آن جا که ابن عربشاه به اشارهٔ تیمور به تألیف این کتاب پرداخته است، وی ناگزیر بود تا مطابق با نظر و سلیقهٔ تیمور دست به نگارش برد، اما در متن بالا، ابن عربشاه نتوانسته از عقاید خود دور بماند و با دید انتقادی به حملات تیمور به شهر اصفهان نگریسته و می‌نویسد: «آنان سر به تبهکاری ... و آزار و ستم از حد بردند ... اهل اصفهان که شیوهٔ حمیت داشتند، مرگ را به خوارشدن ترجیح دادند ... تیمور به دمدمهٔ دیو ناپاک، از راه برفت» و صفاتی مانند پلنگ درنده و سگ گزنده و ... را برای توصیف سپاه تیمور به کار می‌برد.

فعالیت ۴: بررسی شواهد و مدارک

۱- از متن‌های فوق برای تحقیق در چه موضوع یا موضوع‌هایی از تاریخ ایران می‌توان استفاده کرد؟ موقعیت اقتصادی ایران در زمان صفویه - جایگاه شهر اصفهان نزد صفویان - شهر قزوین در قرن پنجم هجری قمری - ایران از منظر سفرنامه‌های اروپایی - تاریخ اجتماعی بازارهای ایران در زمان صفویه - تاریخ معماری شهری ایران

۲- چه تفاوت یا شباهتی میان اطلاعات ارائه‌شده در متن ۱ و ۲ وجود دارد؟ شباهت‌ها: رونق اقتصادی، عمران و آبادانی، فراوانی محصولات، معماری و شهرسازی پیشرفتهٔ شهرهای ایران - تفاوت: کمبود منابع آب در قزوین و فراوانی آب در اصفهان

۳- اطلاعات ارائه‌شده در این دو متن، از نظر موضوع و محتوا، چه تفاوتی با مطالب متن نقل‌شده در فعالیت ۳ دارد؟ موضوع: متن فعالیت سوم، تک‌نگاری بود و دو متن دیگر سفرنامه است. محتوا: متن فعالیت سوم بیشتر متمرکز بر اطلاعات تاریخ سیاسی (شرح اقدامات فرمانروا) بود ولی این دو متن، شامل مشاهدات عینی مسافران از وضعیت مردم و اوضاع اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی ایران است. همچنین این دو متن به آبادانی و رونق شهرها می‌پردازند، در حالی که متن فعالیت ۳، از ویرانی و کشتار می‌گوید.

کاو ش خارج از کلاس

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه یک سفرنامه انتخاب کنید و در مورد موضوعی خاص مثلاً آداب و رسوم، تجارت، معماری و اوضاع فرهنگی و دینی، اطلاعاتی از آن استخراج و در کلاس ارائه کنید.

سفرنامهٔ تاورنیه - ژان باتیست تاورنیه، یکی از بزرگ‌ترین سیاحان قرن ۱۱ هجری است که در فاصلهٔ سال‌های ۱۰۴۱ تا ۱۰۷۵ ق. حداقل شش بار به ایران سفر کرد. او با نظری دقیق به امور بزرگ و کوچک بسیاری پرداخته و از جامعهٔ ایران عهد صفوی و عادات و رسوم و افکار و عقاید آن‌ها، شناخت عمیقی به خواننده می‌دهد. در مجموع، نظر تاورنیه دربارهٔ ایرانیان بسیار مثبت است و معتقد است که ایرانیان از همهٔ ملل آسیا باهوش‌ترینند. به نظر تاورنیه مهمان‌نوازی ایرانیان درخور ستایش است، ایرانیان دوستدار نظم و انصاف‌اند و ذوق بسیار برای آموختن دارند. او معتقد است که ایران در آسیا مانند فرانسه در اروپاست.

او در مورد امنیت در ایران می‌گوید: «برخلاف عثمانی که در همه‌جا کاروان‌ها در معرض تجاوز حاکمان و دزدان قرار دارند، در ایران می‌توان بدون ترس سراسر کشور را پیمود و اگر مال کسی را بدزدند، حاکم موظف است که معادل آن مال را به او پس بدهد».

فعالیت ۵: بحث و گفت‌وگو

صفحه ۹ کتاب درسی

آیا اقلیم‌های گوناگون در کشور ما در ایجاد تنوع فرهنگی و آداب و رسوم ویژه محلی تأثیر داشته است؟ در این باره بحث و گفت‌وگو کنید و برای نظرات خود شواهدی ارائه و استدلال کنید. بله، زیرا در هر منطقه‌ای بنا بر موقعیت جغرافیایی و اقلیم‌های منحصربه‌فرد، نوع سکونتگاه (شهری، روستایی یا ایلی)، نوعی از مناسبات فرهنگی، آداب و رسوم، معماری، وضعیت اقتصادی و شیوه درآمد (مانند کشاورزی، دامداری، صنایع دستی و ...) وجود دارد که با سایر مناطق متفاوت است. برای مثال، آداب و رسوم کوچ‌نشینان (مثلاً ایل قشقایی) با روستانشینان (مثلاً کشاورزان گیلان) متفاوت است.

فعالیت ۶: استنباط و تحلیل شواهد و مدارک

صفحه ۹ کتاب درسی

۱- به نظر شما اطلاعات مندرج در این متن در کدام حوزه تاریخی کاربرد دارد؟ تاریخ اقتصادی (تجارت خارجی ایران) - جغرافیای تاریخی
۲- چه تفاوتی میان محتوای این متن و متن‌های نقل شده در فعالیت‌های ۲ و ۳ وجود دارد؟ در این متن به گسترش روابط اقتصادی ایران و تنوع کالاها پرداخته شده و همچنین اطلاعاتی از مکان‌های متفاوت داخل و خارج ایران ارائه می‌کند، اما در متن‌های فعالیت‌های ۲ و ۳ وقایع سیاسی (هجوم تیمور و قیام سرداران)، روابط فرمانروا و مردم و مطالبی درباره یک منطقه خاص (خراسان، اصفهان) آمده است.
۳- به نظر شما براساس چه استدلالی می‌توان به این متن به عنوان یک شاهد و مدرک تاریخی استناد کرد؟ درباره اوضاع اقتصادی ایران در دوران مذکور، می‌توان به متن و گفته‌های سعدی به عنوان شاهد عینی استناد کرد و این روایت را دست اول دانست. در ضمن، درستی اطلاعات سعدی درباره نوع کالاهای تجاری را می‌توان از منابع پرشمار تاریخ اقتصادی آن روزگار، در سرزمین‌های مختلفی که وی در متن ذکر کرده است، سنجید.

۴- برداشت آزاد شما از متن چیست؟ استدلال کنید. این متن به وجود و تنوع و تجارت کالاهای مختلف در ایران و سایر مناطق اطراف ایران در قرن هفتم اشاره می‌کند و حوزه‌های مختلف تجارت ایران در آن زمان را بیان می‌کند. علاوه بر آن، آسودگی خیال بازرگان از تجارت تمام کالاها در تمام مسیرها، نشانه‌ای از امنیت اقتصادی و تجاری در آن دوران است.

فعالیت ۷: بررسی شواهد و مدارک

صفحه ۱۱ کتاب درسی

۱- اطلاعات مندرج در این متن برای بازشناسی کدام حوزه از تاریخ سلجوقیان مفید است؟ تاریخ اداری و شناخت دستگاه دیوان‌سالاری
۲- از دیدگاه شما چرا باید سیاست‌نامه را یک منبع تاریخی بدانیم؟ (۱) سیاست‌نامه‌ها را افراد مهم دولتی، آگاه و باتجربه می‌نگارند. (۲) این متون به خصوص متن بالا، شیوه حکومت‌داری و سیاست و همچنین تشکیلات و نهادها و برخی وقایع دوره تاریخی خود را ارائه می‌دهند.

پرسش‌های نمونه

صفحه ۱۲ کتاب درسی

۱- منظور از منابع غیرنوشتاری چیست؟ توضیح دهید. به تمام آثاری که به صورت نوشته یا کتاب نیستند، اما برای شناخت دوره‌های مختلف تاریخ مفیدند، منابع غیرنوشتاری می‌گویند. منابع غیرنوشتاری سه دسته‌اند: الف) محوطه‌ها و بناهای تاریخی باقی‌مانده از گذشته مثل غار، مسجد و ... ب) دست‌ساخته‌های انسانی که گواه روشنی بر نوع فرهنگ و عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند. پ) آثار شفاهی: شامل خاطرات، ادبیات عامیانه و لطیفه‌ها، انواع شعر و داستان‌های گوناگون که به صورت شفاهی بیان می‌شوند.

۲- تفاوت‌ها و شباهت‌های تاریخ‌های عمومی و سلسله‌ای را بیان کنید. تفاوت‌ها: در تاریخ‌های عمومی، نگرش تاریخ جهان از آفرینش عالم آغاز می‌شود و با شرح زندگانی پیامبران ادامه می‌یابد و سپس تاریخ ایران روایت می‌شود، اما در تاریخ‌های سلسله‌ای، فقط رویدادهای تاریخی دوران همان سلسله ثبت و ضبط می‌شود. شباهت‌ها: نگرش تاریخ با حمایت و تشویق فرمانروایان - بیان رویدادهای زمان حیات مؤلف - تمرکز بر تاریخ سیاسی و شرح حال فرمانروایان.

۳- چرا سفرنامه‌ها از منابع مهم تاریخ‌نگاری محسوب می‌شوند؟ سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند. در سفرنامه‌ها، گنجینه‌ای از اطلاعات ارزشمند درباره تاریخ اجتماعی و فرهنگی جغرافیای تاریخی سرزمین‌ها ارائه می‌شود.

۴- متون جغرافیایی چه نوع اطلاعاتی از گذشته ارائه می‌دهند؟ بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی رویدادها، در پژوهش‌های تاریخی اهمیت زیادی دارد. نوشته‌های جغرافیایی اطلاعات بسیاری درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب‌وهوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی، راه‌ها، کالاها، قلعه‌ها، برج‌ها و ... ارائه می‌دهند.

۵- به نظر شما کدام یک از انواع منابع معرفی شده تاریخی اهمیت بیشتری دارند؟ برای اثبات نظر خود استدلال کنید؟ تمامی گونه‌ها مهم است و هر یک مکمل دیگری است و در کنار هم معنا و اهمیت پیدا می‌کنند، اما می‌توان گفت تاریخ‌های عمومی با توجه به آن که تمام ابعاد تاریخ، از آفرینش جهان تا عهد مؤلف را در بر می‌گیرد، اهمیت بیشتری دارد.

درس نامه

معیارهای سنجش اعتبار یک خبر تاریخی

<p>بررسی موضوعاتی از قبیل:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ ویژگی‌های هویتی روایت‌کننده خبر ○ محل تولد و زندگی ○ گرایش فکری، مذهبی و سیاسی و جایگاه علمی او ○ علایق و انگیزه‌های راوی ○ کسب اطلاعات از این که چه فاصله زمانی و مکانی بین راوی و خبر وجود داشته است. <p>(بدیهی است ارزش و اعتبار خبری که راوی به طور مستقیم شاهد روایت بوده به مراتب از خبری که روایت‌کننده آن از دیگری نقل کرده، بیشتر است.)</p> <p>نمونه مسعودی برای درک درستی یا نادرستی خبر از نزدیک مکان رویدادها را مورد مطالعه قرار می‌داد.</p>	<p>الف) سنجش اعتبار و نقد راوی</p>
<p>(۱) مطابقت با عقل</p> <p>(۲) مقایسه و تطبیق با سایر منابع و شواهد</p> <p>(۳) مطابقت با نتایج تحقیقات باستان‌شناسی</p> <p>(۴) سنجش گزارش‌ها براساس زمان و مکان</p> <p>(۵) اعتبارسنجی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی</p> <p>(۶) اعتبارسنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی</p>	<p>ب) سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش‌ها و منابع تاریخی</p>

انواع روش‌های تاریخ‌نگاری

۱- تاریخ‌نگاری روایی

روش: در این نوع تاریخ‌نگاری مورخ روایت‌های مختلف و متعدد را درباره یک موضوع واحد با ذکر اسناد بیان می‌کند. ویژگی: تاریخ‌نگاران هیچ‌گونه دخل و تصرفی در روایت نمی‌کردند و عیناً آن‌ها را ذکر می‌کردند. کاربرد: ابتدا برای ثبت و ضبط سخنان و سیره پیامبر و صحابه ایشان و بعدها برای وقایع دیگر.

نمونه مفسر مشهور محمدبن جریر طبری

عیب (ایراد) این تاریخ‌نگاران: به دور از هرگونه نقد و انتقاد است و نویسنده هیچ نقد و نظری درباره درستی و نادرستی خبر ارائه نمی‌دهد.

۲- تاریخ‌نگاری ترکیبی

روش: مورخ با مطالعه و مطابقت همه روایت‌ها یک گزارش واحد از مجموع آن‌ها تنظیم می‌کند. ایراد آن: در این روش مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است و امکان دارد برخی جنبه‌های خبر از چشم او دور بماند.

نمونه بلاذری ← فتوح البلدان / دینوری ← اخبار الطوال

۳- تاریخ‌نگاری تحلیلی

روش: مورخ با بررسی موشکافانه تمام اخبار و روایت‌های مربوط به یک رویداد و نقد آن‌ها اقدام به تحلیل و تفسیر علل، آثار و پیامد آن واقعه می‌نماید.

نمونه تجارب الامم ← ابوعلی مسکویه / تاریخ بیهقی ← بیهقی / مروج الذهب ← مسعودی

فعالیت ۱: فکر کنیم و پاسخ دهیم _____ صفحه ۱۳ کتاب درسی

در درس اول آموختید که کارآگاه برای روشن شدن ابعاد جرم، نیازمند شواهد و مدارک است. به نظر شما آیا کارآگاه بعد از یافتن مدارک و اسناد، آن‌ها را به یکباره تأیید می‌کند یا آن‌ها را با دقت، آزمایش و بررسی می‌کند؟ مثلاً برخی از مدارک را به آزمایشگاه می‌فرستد، یا اثر انگشت را بررسی می‌کند و ده‌ها اقدام دیگر ...

- به نظر شما این اقدامات تا چه میزان، ضروری و مهم است؟ بحث کنید. خیر، یک کارآگاه کارکشته پس از یافتن اسناد و مدارک، آن‌ها را به آزمایشگاه می‌فرستد و بدون آزمایش و تجزیه و تحلیل، به آسانی به مدارک اعتماد نمی‌کند. در چنین شرایطی، احتمال اشتباه کم‌تر خواهد شد.

فعالیت ۲: تأمل و تبیین کنیم

صفحه ۱۳ کتاب درسی

فرض کنید خبری را در رسانه‌ای و یا از زبان برخی افراد می‌شنوید یا می‌خوانید. این خبر ممکن است یک مسئله اقتصادی، فرهنگی و یا موضوع دیگری باشد. آیا به محض شنیدن یا خواندن خبر، آن را می‌پذیرید و یا در پذیرفتن آن درنگ می‌کنید؟ چه کارهایی برای تشخیص درستی و نادرستی این خبر انجام می‌دهید؟ آن‌ها را فهرست کنید. منبع خبر از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. باید دقت کنیم که خبر را از چه کسی می‌شنویم و گوینده آن خبر در چه شرایطی آن را بازگو کرده و هدف وی از بیان آن مطالب چه بوده است. می‌توان از طریق مشورت با افراد آگاه‌تر و یافتن منابع و مراجع خبری دیگر و مقایسه چند و چون اخبار مشابه، از موثق بودن خبر مطمئن شد.

فعالیت ۳: بررسی شواهد و مدارک

صفحه ۱۴ کتاب درسی

۱ - با تأمل در متن بگویید به نظر شما مشاهده مستقیم سرزمین‌ها و دریافت اخبار از سرچشمه‌های اصلی آن، در تاریخ‌نگاری چه اهمیتی دارد؟ مشاهده مستقیم، بر اعتبار گزارش می‌افزاید و موجب می‌شود تا خواننده به راحتی بتواند با متن ارتباط برقرار کند و در جریان جزئیات قرار گیرد. چنین گزارشی، جزء اخبار دست اول به شمار می‌رود و دارای اعتبار و ارزش زیادی است.

۲ - درباره مضمون پاراگراف دوم با هم گفت‌وگو کنید و دلایل خود را در تأیید یا رد نظر نویسنده متن بیان نمایید. در این پاراگراف، مسعودی به درستی می‌گوید که ارزش کار او چند برابر کسانی است که در شهر و روستای خود هستند و تاریخ فرسنگ‌ها آن طرف‌تر را می‌نویسند، زیرا او شاهد عینی بوده و یادداشت‌های او برای آیندگان مطمئن‌تر از کسانی خواهد بود که اخبار را صرفاً سینه به سینه یا با واسطه دیگران نقل کرده‌اند.

فعالیت ۴: بررسی شواهد و مدارک

صفحه ۱۵ کتاب درسی

۱- به نظر شما از نظر بیهقی، عقل چه نقشی در تشخیص اصالت و اعتبار یک خبر دارد؟ به طور کلی او عقل را ملاک تشخیص درست از نادرست می‌داند و تأکید دارد هر روایتی که خلاف عقل باشد، باطل است و نباید اصالت آن را پذیرفت و به آن اطمینان کرد.

۲- بیهقی درباره نقش خردمندان در تأیید و رد اخبار چه دیدگاهی دارد؟ فقط خبری را درست می‌داند که خردمندان بپذیرند. در اخبار تاریخی نیز، به عقیده وی این مورخان خردمند هستند که سخن و روایت موافق خرد را می‌نویسند تا هواداران راستی و حقیقت از آن استفاده کنند.

فعالیت ۵: بحث و گفت‌وگو

صفحه ۱۷ کتاب درسی

۱- به نظر شما کدام‌یک از معیارها و ملاک‌های سنجش اخبار و اسناد تاریخی، کارایی بیشتری دارد؟ چه دلیلی برای اثبات سخن خود دارید؟ مطابقت با عقل، پیش شرط نقد و بررسی یک خبر تاریخی است و در مرحله بعد، اگر سنجش درستی خبر با یافته‌های علوم تجربی و انسانی و تحقیقات باستان‌شناسی ممکن باشد، معتبرترین منبع محسوب می‌شوند.

۲- مهم‌ترین نتایج اعتبارسنجی منابع تاریخی چیست؟ بحث و استدلال کنید. (۱) یافتن منابع، اسناد و شواهد موثق و باصالت برای درک یک واقعه تاریخی (۲) کنارگذاشتن اخبار غلط و نادرست و دقت در استفاده از روایات کم‌اعتبار (۳) پی‌بردن به افکار و اندیشه‌های نویسندگان و زمینه‌های نگارش اثر (۴) گشوده‌شدن افق‌های نو در پژوهش‌های تاریخی

فعالیت ۶

صفحه ۱۸ کتاب درسی

۱- به سه گروه تقسیم شوید و هر یک در مورد یکی از روش‌های تاریخ‌نگاری بحث و بررسی کنید؛ مثلاً کسانی که در گروه تاریخ‌نگاری روایی هستند درباره امتیازات این روش دلایلی را فهرست کنند. امتیازات تاریخ‌نگاری روایی: الف) با یک روایت بی‌غرض و بی‌طرف مواجهیم. ب) روایت‌های متعدد و مختلف، امکان‌پذیرترین روایت را برای مورخان بعدی فراهم می‌کند و مدارک و اسناد فراوانی در اختیار مورخان بعدی قرار می‌دهد که قضاوت درباره اصل خبر را آسان‌تر می‌کند.

۲- شما با مطالعه این سه روش تاریخ‌نگاری، کدام‌یک را ترجیح می‌دهید؟ درباره دیدگاه و نظر خود چه استدلالی دارید؟ روش تاریخ‌نگاری تحلیلی - زیرا کامل‌ترین روش است؛ در این روش مورخ علاوه بر بررسی روایت‌های مختلف یک رویداد و نقد آن‌ها (ترکیب روش روایی و ترکیبی)، به تحلیل و تفسیر علل، آثار و پیامدهای وقایع تاریخی می‌پردازد و تاریخ را از خبر و روایت تنها، تبدیل به علمی دارای فایده و کاربرد می‌کند.

فعالیت ۷: بحث و گفت‌وگو

صفحه ۱۸ کتاب درسی

از نظر شما روش سال‌شماری و روش موضوع‌محوری، چه امتیازاتی بر یکدیگر دارند؟ بحث و گفت‌وگو کنید.

برای پژوهشگرانی که به دنبال موضوعی خاص می‌گردند، کتب موضوع‌محور مفیدتر خواهد بود و برای کسانی که خواهان بررسی وقایع به ترتیب زمان هستند، روش سال‌شماری کمک بیشتری خواهد کرد. از جنبه نگارش نیز، روش سال‌شماری ممکن است جمع‌بندی ذهنی و درک اخبار مربوط به یک موضوع خاص (منطقه خاص، جنگ‌های خاص و ...) را مشکل‌تر کند زیرا مورخ اسیر قالب زمانی (معمولاً سالانه) است و مثلاً مجبور است که حوادث جنگی را که چند سال طول کشیده است، پراکنده و جدا از هم روایت کند.

۱- سنجش اعتبار و نقد راوی چرا و چگونه صورت می‌گیرد؟ در این مرحله، پژوهشگران و مورخان، موضوعاتی نظیر ویژگی‌های هویتی روایت‌کننده، محل تولد و زندگی، گرایش فکری، مذهبی و سیاسی و جایگاه علمی او را بررسی می‌کنند. هم‌چنین پژوهشگران سعی می‌کنند که علائق و انگیزه‌های راوی را در بیان خبر، بررسی و اندیشه و مقصود او را فهم و کشف کنند. یکی از کارهای مورخان در نقد روایت‌کننده، تعیین فاصله زمانی و مکانی بین راوی و خبر است تا معلوم شود، روایت‌کننده خود مستقیماً شاهد وقوع رویدادی بوده و یا خبر آن را از دیگران نقل کرده است.

۲- سه مورد از معیارهای سنجش اعتبار منابع تاریخی را توضیح دهید.

۱) **مطابقت با نتایج تحقیقات باستان‌شناسی:** در سال‌های اخیر دانش باستان‌شناسی با بهره‌گیری از ابزارها و روش‌های مدرن پیشرفت زیادی کرده است و نتایج تحقیقات آن علم، معیاری مناسب برای سنجش اعتبار اخبار تاریخی محسوب می‌شود. نتایج تحقیقات علمی باستان‌شناسان بر روی محوطه‌ها، بناها و آثار گوناگون تاریخی، به مورخان کمک می‌کند که اخبار و مندرجات کتاب‌های تاریخی را به دقت ارزیابی کنند.

۲) **سنجش گزارش‌ها براساس زمان و مکان:** خبر و روایتی که فاقد زمان و مکان دقیق و مشخص باشد، از اصالت و اعتبار کافی برخوردار نیست.

۳) **اعتبارسنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی:** پژوهش‌ها و داده‌های سایر علوم، نظیر جامعه‌شناسی، اقتصاد، جامعه‌شناسی تاریخی، جغرافیای تاریخی، اسطوره‌شناسی، زبان‌شناسی، خط‌شناسی، نسخه‌شناسی، نشانه‌شناسی، مردم‌شناسی و برخی رشته‌های دیگر، دستاوردهای ارزشمندی را پیش روی مورخان قرار می‌دهند. این اطلاعات مورخان را در تعیین اصالت اخبار و منابع تاریخی یاری می‌دهند.

۳- **روش تاریخ‌نگاری روایی و ترکیبی را مقایسه کنید.** (۱) در تاریخ‌نگاری روایی، مورخ، روایت‌های مختلف و متعدد درباره موضوع واحد را بدون هیچ‌گونه دخل و تصرفی در روایت‌ها، با ذکر اسناد ذکر می‌کند، اما در روش ترکیبی، به جای ذکر همه روایات درباره یک موضوع، با مطالعه و مطابقت همه روایت‌ها، یک گزارش از مجموع آن‌ها تنظیم می‌کند. (۲) در روش روایی نویسنده، هیچ نقد و نظری درباره درستی و نادرستی خبر ارائه نمی‌دهند (که برخی آن را امتیازی بزرگ می‌دانند، زیرا مورخان بعدی با مجموعه‌ای از اخبار گوناگون، درباره یک موضوع روبه‌رو می‌شوند و با به دست آوردن مدارک و اسناد کافی درباره اصل خبر قضاوت می‌کنند)؛ در مقابل، مورخ در تاریخ‌نگاری ترکیبی ناچار به گزینش و انتخاب است و امکان دارد برخی از جنبه‌های خبر از چشم او دور بماند.

۴- **مهم‌ترین نمایندگان تاریخ‌نگاری تحلیلی و ترکیبی را نام ببرید. تحلیلی:** تجارب‌الامم ابوعلی مسکویه، تاریخ بیهقی و مروج الذهب مسعودی. **ترکیبی:** بلاذری در کتاب فتوح البلدان و دینوری در کتاب اخبار الطوال.

سوالات امتحانی

الف) درست یا نادرست بودن عبارتهای زیر را مشخص کنید. (۱)

- ۱) مقایسه و مطابقت یک خبر و منبع تاریخی با سایر منابع، روشی نادرست برای تعیین اعتبار اخبار و اسناد است. (درست / نادرست)
 - ۲) تاریخ‌نگاری روایی در آغاز برای نوشتن تاریخ اساطیری ایران به کار گرفته می‌شد. (درست / نادرست)
 - ۳) پیشینه سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی در ایران، به دوره مغولان بازمی‌گردد. (درست / نادرست)
 - ۴) کتاب‌هایی با عنوان مشترک «المسالک و الممالک» جزء سیاست‌نامه‌ها به شمار می‌روند. (درست / نادرست)
- ب) جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید. (۱)
- ۵) نقد یک خبر تاریخی در حقیقت همان و بررسی اصالت خبر است.
 - ۶) یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین معیارهای سنجش درستی یا نادرستی یک گزارش تاریخی، بررسی مطابقت و یا عدم مطابقت آن با است.

۷) تاریخ‌نگاری عمومی در ایران از قرن سوم هجری آغاز شد و تا اواخر عصر ادامه یافت.

۸) کتاب سیاست‌نامه نوشته است.

پ) گزینه صحیح را انتخاب کنید. (۵/۵)

۹) عبارت زیر توصیف کدام یک از دانش‌ها است؟

«در سال‌های اخیر این دانش با بهره‌گیری از ابزارها و روش‌های مدرن پیشرفت زیادی کرده است و نتایج تحقیقات آن روی محوطه‌ها، بناها و آثار گوناگون تاریخی، به مورخان کمک می‌کند که اخبار و مندرجات کتاب‌های تاریخی را به دقت ارزیابی کنند.»

۱) مردم‌شناسی ۲) اسطوره‌شناسی ۳) جامعه‌شناسی ۴) باستان‌شناسی

۱۰) کدام یک از کتاب‌های زیر، از نمونه‌های تاریخ منظوم محسوب می‌شود؟

۱) عجائب‌المقدور ۲) بوستان سعدی ۳) شاهنامه فردوسی ۴) دیوان حافظ

۱۱ موارد درست را از ستون سمت چپ انتخاب کنید. (یک مورد اضافی است). (۱)

- الف) از برجسته‌ترین تاریخ‌نگاران روایی بود. ●
ب) فتوح‌البلدان از نوشته‌های او محسوب می‌شود. ●
پ) از معروف‌ترین آثار نوشته‌شده به روش تاریخ‌نگاری ترکیبی است. ●
ت) از برجسته‌ترین آثار تاریخ‌نگاری تحلیلی است. ●
- (۱) ابوعلی مسکویه ●
(۲) بلاذری ●
(۳) محمد بن جریر طبری ●
(۴) اخبار الطوال ●
(۵) تجارب‌الامم ●

۱۲ همخوانی یا عدم همخوانی یافته‌های کدام دسته از دانش‌ها با داده‌های تاریخی، روش مفیدی در تعیین اصالت و اعتبار گزارش‌های تاریخی است؟ (۵/۵)

۱۳ سه گونه عمده منابع غیرنوشتاری تاریخی را نام ببرید. (۵/۷۵)

۱۴ انگیزه اصلی نویسندگان کتاب‌های تاریخ محلی چه بود؟ (۵/۷۵)

۱۵ محوطه‌ها و بناهای تاریخی چگونه به مورخان در بازسازی بهتر گذشته‌ها یاری می‌رسانند؟ توضیح دهید. (۱/۵)

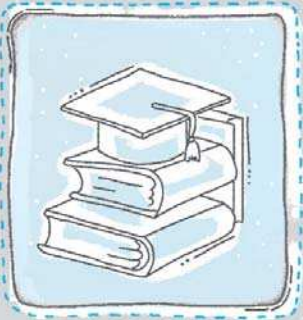
۱۶ «تعیین فاصله زمانی و مکانی بین راوی و خبر» در نقد روایت‌کننده، با کدام هدف صورت می‌پذیرد؟ (۱)

۱۷ سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش‌ها و منابع تاریخی از چه روش‌هایی صورت می‌پذیرد؟ (چهار مورد را نام ببرید). (۱)

۱۸ کدام ویژگی تاریخ‌نگاری روایی را برخی از صاحب‌نظران عیب و برخی دیگر امتیازی بزرگ قلمداد می‌کنند؟ چرا؟ (۱)

پاسخ سؤالات امتحانی

۱ نادرست؛ مقایسه و مطابقت یک خبر و منبع تاریخی با سایر منابع، روشی سودمند برای تعیین اعتبار اخبار و اسناد است. ۲ نادرست؛ تاریخ‌نگاری روایی در آغاز برای ثبت و ضبط سخنان و سیره پیامبر و صحابه ایشان به کار گرفته می‌شد. ۳ نادرست؛ سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه‌ای داشت، در دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت. ۴ نادرست؛ کتاب‌هایی با عنوان مشترک «المسالک و الممالک» تألیف نویسندگان مختلف از جمله ابن‌خردادبه، جزء نوشته‌های جغرافیایی‌اند. ۵ اعتبارسنجی ۶ عقل ۷ قاجار ۸ خواجه‌نظام‌الملک توسی ۹ گزینه «۴» باستان‌شناسی ۱۰ گزینه «۳» بررسی گزینه‌ها: (۱) تک‌نگاری (۲) متون ادبی (۳) تاریخ منظوم (۴) متون ادبی ۱۱ الف) محمد بن جریر طبری ب) بلاذری پ) اخبار الطوال ت) تجارب‌الامم (مورد ۱ اضافه است). (۱) ۱۲ علوم تجربی (۵/۵) ۱۳ الف) محوطه‌ها و بناهای تاریخی ب) ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان پ) آثار شفاهی (۵/۷۵) ۱۴ ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی ۲ بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی (۳) نگارش زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی (۵/۷۵) ۱۵ مکان‌های تاریخی، مثل غار چرا، کوه احد و یادشت چالدران، هر یک بستر وقوع یک رویداد تاریخی به شمار می‌روند. آثار و بناهای تاریخی مانند میدان نقش جهان، مسجد گوهرشاد و به‌طور کلی آثار ساختمانی و معماری نظیر کاخ‌ها، مساجد، قلعه‌ها و... به مورخان، برای فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها کمک می‌کنند. (۵/۷۵) ۱۶ تا معلوم شود، روایت‌کننده خود مستقیماً شاهد وقوع رویدادی بوده و یا خبر آن را از دیگران نقل کرده است. (۱) ۱۷ ۱) مطابقت با عقل ۲) مقایسه و تطبیق با سایر منابع و شواهد ۳) مطابقت با نتایج تحقیقات باستان‌شناسی ۴) سنجش گزارش‌ها براساس زمان و مکان ۵) اعتبارسنجی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی ۶) اعتبارسنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی (چهار مورد کافی است). (۱) ۱۸ شاید یکی از معایب این سبک تاریخ‌نگاری این باشد که نویسندگان، هیچ نقد و نظری درباره درستی و نادرستی خبر ارائه نمی‌دهند، اما برخی آن را امتیازی بزرگ می‌دانند؛ زیرا مورخان بعدی با مجموعه‌ای از اخبار گوناگون درباره یک موضوع روبه‌رو می‌شوند و با به دست آوردن مدارک و اسناد کافی، درباره اصل خبر قضاوت می‌کنند. (۱)

ریاضی و آمار ۲

فصل اول: آشنایی با منطق و استدلال ریاضی

درس ۱ گزاره‌ها و ترکیب گزاره‌ها

درس‌نامه

منطق ریاضی

منطق ریاضی، در واقع همان دستور زبان ریاضی است و روش درست استدلال کردن در علم ریاضی را به ما آموزش می‌دهد.

گزاره

گزاره، جمله یا عبارتی خبری است که دقیقاً درست یا دقیقاً نادرست باشد. در بعضی از جملات خبری، نمی‌توانیم درباره‌ی درستی یا نادرستی آن‌ها اظهار نظر کنیم، لذا آن‌ها را گزاره محسوب نمی‌کنیم. مثلاً جمله «۳۰۰۰۰ عدد بسیار بزرگی است» گزاره نیست چون معیاری برای این که بدانیم چه عددی بزرگ است در ریاضی وجود ندارد. ضمناً جملات امری، عاطفی و پرسشی گزاره نیستند، مانند: «چه گل زیبایی!» یا «درس بخوان...». یا «چه فیلمی دیدی؟»

درستی یا نادرستی یک گزاره را ارزش آن گزاره می‌نامند. مثلاً «۲، عددی زوج است» یک گزاره با ارزش درست و « $۱۰ > ۵$ » گزاره‌ای با ارزش نادرست است. گزاره‌های با ارزش درست را به صورت (T) یا (د) و گزاره‌های با ارزش نادرست را به صورت (F) یا (ن) نمایش می‌دهیم. در ریاضیات معمولاً گزاره‌ها را با حروف کوچک انگلیسی مانند p, q, r و ... نمایش می‌دهند.

نکته در ریاضیات معمولاً گزاره‌ها را با حروف کوچک انگلیسی مانند p, q, r و ... نمایش می‌دهند.

نقیض یک گزاره: گزاره‌ای است که ارزش آن دقیقاً مخالف ارزش گزاره اصلی باشد، مثلاً اگر ارزش گزاره اصلی درست باشد، ارزش نقیض آن گزاره، نادرست است و برعکس! نقیض یک گزاره مانند p را با نماد $\sim p$ نمایش می‌دهیم. اگر گزاره داده شده به صورت جمله فارسی باشد برای ساختن نقیض آن، کافی است فعل جمله را نقض کنیم، یعنی مثلاً «است» را به «نیست» تبدیل می‌کنیم. روش دیگر این است که در ابتدای جمله، از عبارت «چنین نیست که» استفاده کنیم مثلاً نقیض گزاره «فردوسی یک شاعر ایرانی است» را می‌توانیم به صورت «فردوسی یک شاعر ایرانی نیست» یا «چنین نیست که فردوسی یک شاعر ایرانی باشد» نمایش دهیم.

روش ساختن نقیض عبارتهای ریاضی: اگر گزاره

داده شده جمله فارسی نباشد، از جدول مقابل برای ساختن نقیض آن استفاده می‌کنیم:

نماد ریاضی	>	<	≥	≤	=	≠	∈	∉	⊆	⊄
نقیض	≤	≥	<	>	≠	=	∉	∈	⊄	⊆

مثلاً نقیض گزاره « $۳ \in \mathbb{N}$ » برابر است با « $۳ \notin \mathbb{N}$ » یا

نقیض $\frac{۱}{۴} > \frac{۱}{۴}$ برابر است با $\frac{۱}{۴} \leq \frac{۱}{۴}$

گزاره‌های هم‌ارز: اگر ارزش دو گزاره p و q یکسان باشد به آن‌ها گزاره‌های هم‌ارز می‌گوییم و این‌طور می‌نویسیم: $p \equiv q$ ، مثلاً گزاره‌های « $۴ \in \mathbb{N}$ » و «۲۵ مربع کامل است» هم‌ارزند چون ارزش هر دوی آن‌ها درست است.

نکته اگر از یک گزاره دوبار نقیض گرفته شود، گزاره حاصل و گزاره اولیه هم‌ارز هستند: $\sim(\sim p) \equiv p$

ترکیب عطفی دو گزاره

اگر دو گزاره p و q را با حرف «و» به هم ربط دهیم، گزاره عطفی $p \wedge q$ ایجاد می‌شود. این گزاره، فقط وقتی ارزش درست دارد که هم p و هم q ارزش درست داشته باشند.

مثلاً ارزش گزاره « ۱ عددی اول است و ۲۵ مربع کامل است» نادرست است. زیرا ۱ نه

p	q	$p \wedge q$
T	T	T
T	F	F
F	T	F
F	F	F

اول است نه مرکب، پس ارزش p نادرست است ولی ارزش q درست است، بنابراین ارزش $p \wedge q$ نادرست است.

ترکیب فصلی دو گزاره

p	q	$p \vee q$
T	T	T
T	F	T
F	T	T
F	F	F

اگر دو گزاره p و q را با حرف «یا» به هم ربط دهیم، گزاره $p \vee q$ حاصل می‌شود که ترکیب فصلی p و q نام دارد. این گزاره فقط وقتی ارزش نادرست دارد که هم p و هم q نادرست باشند. مثلاً ارزش گزاره «وزن افراد، متغیر کمی نسبتی است یا $\sqrt{2}$ عددی گویا است» درست است، زیرا ارزش p درست و ارزش q نادرست است.

ترکیب شرطی دو گزاره

اگر با گزاره‌های p و q گزاره $(p \Rightarrow q)$ را بسازیم در واقع یک گزاره شرطی ساخته‌ایم. این گزاره شرطی را به شکل‌های زیر هم می‌توان بیان کرد:

۱) اگر p آن گاه q ۲) p نتیجه می‌دهد q را ۳) q از p نتیجه می‌شود

p	q	$p \Rightarrow q$
T	T	T
T	F	F
F	T	T
F	F	T

گزاره $p \Rightarrow q$ فقط وقتی نادرست است که p درست و q نادرست باشد. ضمناً در گزاره شرطی به p مقدم با فرض و به q تالی یا حکم می‌گوییم.

در گزاره $(p \Rightarrow q)$ اگر p نادرست باشد اصطلاحاً می‌گوییم گزاره $p \Rightarrow q$ به انتفای مقدم درست است؛ یعنی با این که مقدم نادرست است ولی ارزش $p \Rightarrow q$ درست می‌باشد. مثلاً ارزش گزاره زیر به انتفای مقدم درست است. انحراف معیار، جذر میانگین است $\sqrt{3} \notin \mathbb{N} \Rightarrow$

$\underbrace{\quad}_{F} \Rightarrow \underbrace{\quad}_{F} \underbrace{\quad}_{T}$

نکته معمولاً هم‌ارزی دو گزاره را با استفاده از جدول ارزش‌ها نشان می‌دهیم. برای این کار ابتدا جدول ارزش هر دو گزاره را رسم می‌کنیم. اگر ستون ارزش‌ها، با هم برابر باشند می‌گوییم دو گزاره با هم هم‌ارز هستند.

مثال درستی هر یک از هم‌ارزی‌های زیر را با استفاده از جدول ارزش‌ها بررسی کنید.

الف) $(p \Rightarrow (q \vee r)) \equiv ((p \Rightarrow q) \vee r)$ ب) $(\sim p \vee q \vee r) \equiv ((p \wedge q) \vee r)$

پاسخ الف) جدول ارزش هر دو گزاره را رسم می‌کنیم:

p	q	r	$q \vee r$	$p \Rightarrow q$	$p \Rightarrow (q \vee r)$	$(p \Rightarrow q) \vee r$
T	T	T	T	T	T	T
F	T	T	T	T	T	T
T	F	T	T	F	T	T
F	F	T	T	T	T	T
T	T	F	T	T	T	T
F	T	F	T	T	T	T
T	F	F	F	F	F	F
F	F	F	F	T	T	T

این دو ستون یکسان هستند پس هم‌ارزی داده‌شده درست است.
ب) جدول ارزش هر دو گزاره را رسم می‌کنیم:

p	q	r	$\sim p$	$p \wedge q$	$\sim p \vee q \vee r$	$(p \wedge q) \vee r$
T	T	T	F	T	T	T
F	T	T	T	F	T	T
T	F	T	F	F	T	T
F	F	T	T	F	T	T
T	T	F	F	T	T	T
F	T	F	T	F	T	F
T	F	F	F	F	F	F
F	F	F	T	F	T	F

این دو ستون یکسان نیستند، پس دو گزاره داده‌شده هم‌ارز نیستند.

چند نکته در مورد گزاره شرطی: اگر در گزاره $p \Rightarrow q$ مقدم و تالی به هم وابسته باشند، خودمان مقدم را درست فرض می‌کنیم و با توجه به آن، ارزش تالی را تعیین می‌کنیم. اگر تالی هم درست بود می‌گوییم $p \Rightarrow q$ هم درست است. مثلاً به گزاره مقابل دقت کنید:

$$\underbrace{(X \text{ زوج است})}_{\text{تالی}} \Rightarrow \underbrace{(X \text{ بر } 2 \text{ بخش پذیر باشد})}_{\text{مقدم}}$$

الآن مقدم را درست فرض می‌کنیم. می‌دانیم اگر عددی بر ۲ بخش پذیر باشد حتماً زوج است، پس تالی هم درست است لذا کل گزاره بالا درست است.

۲ در گزاره $p \Rightarrow q$ اگر جای مقدم و تالی را با هم عوض کنیم به گزاره $q \Rightarrow p$ می‌رسیم که عکس گزاره اولیه نام دارد. گزاره مقابل را ببینید:

$$\underbrace{(X^2 \text{ عددی مثبت است})}_{\text{تالی}} \Rightarrow \underbrace{(X \text{ عددی مثبت است})}_{\text{مقدم}}$$

با عوض کردن جای مقدم و تالی، عکس گزاره بالا برابر می‌شود با: X عددی مثبت است $\Rightarrow X^2$ عددی مثبت است. **نکته** ارزش یک گزاره شرطی هیچ ارتباطی با ارزش عکس آن گزاره ندارد. یعنی ممکن است ارزش یک گزاره درست باشد ولی ارزش عکس آن نادرست باشد.

۳ به گزاره $(\sim q \Rightarrow \sim p)$ عکس نقیض گزاره $p \Rightarrow q$ می‌گوییم. مثلاً عکس نقیض گزاره (۴ مربع کامل است). $(\frac{1}{4} \in \mathbb{N}) \Rightarrow (\frac{1}{4} \notin \mathbb{N})$ برابر می‌شود با:

اشتباهات متداول حواستان باشد نقیض یک گزاره شرطی با عکس یک گزاره شرطی متفاوت است، ببینید:

$$p \Rightarrow q \xrightarrow{\text{عکس گزاره شرطی}} q \Rightarrow p$$

$$p \Rightarrow q \xrightarrow{\text{نقیض گزاره شرطی}} \sim(p \Rightarrow q) \equiv (\sim q \Rightarrow \sim p)$$

ترکیب دوشروطی گزاره‌های p و q

p	q	$p \Rightarrow q$	$q \Rightarrow p$	$(p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow p)$
T	T	T	T	T
T	F	F	T	F
F	T	T	F	F
F	F	T	T	T

از ترکیب عطفی دو گزاره $(p \Rightarrow q)$ و $(q \Rightarrow p)$ گزاره دوشروطی $p \Leftrightarrow q$ حاصل می‌شود. ارزش این گزاره وقتی درست است که p و q هم‌ارزش باشند: مثلاً ارزش گزاره زیر درست است:

$$\underbrace{\left(\frac{3x}{x^2-1} \text{ گویا است} \right)}_T \Leftrightarrow \underbrace{(x^2-1=0 \text{ دو ریشه قرینه دارد})}_T$$

گزاره $p \Leftrightarrow q$ را به شکل‌های زیر هم می‌توان بیان کرد:

- ۱** نتیجه می‌دهد q را و q نتیجه می‌دهد p را.
- ۲** اگر و تنها اگر q.
- ۳** اگر p آن‌گاه q و اگر q آن‌گاه p.
- ۴** اگر p آن‌گاه q و برعکس.
- ۵** شرط لازم و کافی است برای q.

فعالیت صفحه ۲ کتاب درسی

- ۱- کدام یک از جملات زیر گزاره است؟ ارزش هر گزاره را تعیین کنید.
 - (الف) شما چند سال دارید؟ این جمله، سؤالی است پس نمی‌تواند گزاره باشد. همان‌طور که گفتیم جملات امری، سؤالی، عاطفی و به طور کلی جملاتی که قابل ارزش‌گذاری نباشند گزاره محسوب نمی‌شوند.
 - (ب) عدد ۲ عددی اول است. این جمله گزاره است و ارزش آن درست است می‌دانیم عددی اول است که فقط بر خودش و یک بخش پذیر باشد. (توجه کنید که عدد ۱ نه اول است نه مرکب)
 - (پ) عدد $\sqrt{2}$ عددی گویا است. این جمله، گزاره است و ارزش آن نادرست است. اعدادی مثل $\sqrt{2}$ ، $\sqrt{3}$ ، $\sqrt{5}$ که جذر کامل ندارند گنگ هستند.
 - (ت) افلاطون شاگرد ارسطو است. این جمله، گزاره است چون قابل ارزش‌گذاری است ضمناً ارزش آن نادرست است چون ارسطو شاگرد افلاطون بوده است.
 - (ث) $20 = 2 + 3 \times 4$ عبارت داده شده، بیانگر یک گزاره است (گزاره‌ها لزوماً جملات فارسی نیستند). ارزش این گزاره نادرست است، زیرا: $2 + (3 \times 4) = 2 + 12 = 14$
 - (ج) عدد $(-1)^n$ عددی همواره مثبت است. $(n \in \mathbb{N})$ این جمله، گزاره است و ارزش آن نادرست است، چون مثلاً به ازای $n = 3$ خواهیم داشت: $(-1)^3 = -1$
 - (چ) سیب قرمز از سیب زرد خوشمزه‌تر است. این جمله قابل ارزش‌گذاری نیست، چون افراد مختلف با توجه به ذائقه‌شان ممکن است سیب قرمز را بیشتر از سیب زرد دوست داشته باشند یا برعکس، پس با یک گزاره مواجه نیستیم.
 - (ح) لطفاً تخته را پاک کن. این جمله نیز گزاره نیست، چون جمله‌ای امری است.

۲- دو گزاره درست و دو گزاره نادرست بیان کنید و همچنین دو جمله بنویسید که گزاره نباشند.

مثال‌هایی از دو گزاره درست: $\frac{1}{3}$ عددی گویا است. مد یک سری از داده‌ها در صورت وجود، یکی از خود داده‌ها است.

مثال‌هایی از دو گزاره نادرست: $1/8$ عددی طبیعی است. اسفندماه ۳۱ روز دارد.

مثال‌هایی از دو عبارت که گزاره نیستند: بیشتر درس بخوان. چه گل زیبایی!

کار در کلاس

صفحه ۴ کتاب درسی

در هر یک از حالت‌های زیر نقیض گزاره را بیان کنید؛ سپس، ارزش هر یک را مشخص کنید. (الف عدد ۵ زوج است.)

عقد ۵ زوج است. (ف نادرست) ← نقیض
 (۱) عدد ۵ زوج نیست. (ت)
 (۲) چنین نیست که ۵ زوج باشد. (ت)

(ب) تساوی « $4 = 2 \times 2$ » برقرار است.

تساوی « $4 = 2 \times 2$ » برقرار است. (ت)
 ← نقیض
 (۱) تساوی « $4 = 2 \times 2$ » برقرار نیست. (ف)
 (۲) چنین نیست که تساوی « $4 = 2 \times 2$ » برقرار باشد. (ف)
 (۳) « $4 \neq 2 \times 2$ » (ف)

(پ) عدد ۱۲ از ۱۵ کوچک‌تر است.

عدد ۱۲ از ۱۵ کوچک‌تر است. (ت)
 ← نقیض
 (۱) عدد ۱۲ کوچک‌تر از ۱۵ نیست. (ف)
 (۲) چنین نیست که عدد ۱۲ کوچک‌تر از ۱۵ باشد. (ف)
 (۳) « $12 \geq 15$ » (ف)

(ت) ارسطو شاگرد افلاطون است.

ارسطو شاگرد افلاطون است. (ت)
 ← نقیض
 (۱) ارسطو شاگرد افلاطون نیست. (ف)
 (۲) چنین نیست که ارسطو شاگرد افلاطون بوده باشد. (ف)

(ث) ایران در منطقه غرب آسیا قرار دارد.

ایران در منطقه غرب آسیا قرار دارد. (ت)
 ← نقیض
 (۱) ایران در منطقه غرب آسیا قرار ندارد. (ف)
 (۲) چنین نیست که ایران در منطقه غرب آسیا قرار داشته باشد. (ف)

(ج) « $(3 \times 7) > (5 \times 4)$ »

« $(3 \times 7) > (5 \times 4)$ » (ف) ← نقیض
 « $(3 \times 7) \leq (5 \times 4)$ » (ت)

فعالیت

در جدول زیر روبه‌روی گزاره‌های داده‌شده ارزش آن‌ها را با علامت ✓ مشخص کرده و نیز با توجه به ارزش داده‌شده با یک گزاره ساده، گزاره مرکب را کامل کنید.

ردیف	گزاره	درست	نادرست
۱	هفته هفت روز دارد و ماه شهریور ۳۱ روز دارد.	✓	
۲	قرآن دارای ۳۰ جزء است و همه سوره‌های آن با بسم‌الله شروع می‌شود.		✓
۳	چارک اول همان میانه است و ۸ زوج است		✓
۴	کتاب قرآن ۱۱۴ سوره دارد و ۲۰۰ مضرّب ۵ است.	✓	
۵	۵۷ عددی اول است و ۲ عددی اول نیست.		✓
۶	$5 > 2$ و $-2 > -3$		✓

توضیح پاسخ:

توضیح ردیف ۱:

قرآن ۳۰ جزء دارد و همه سوره‌های آن با بسم‌الله شروع می‌شوند.	هفته ۷ روز دارد و ماه شهریور ۳۱ روز دارد.
$\underbrace{\underbrace{F \quad T}_{F}}_F$	$\underbrace{\underbrace{T \quad T}_T}_T$

توضیح ردیف ۳: گزاره «۸ زوج است» درست است و می‌خواهیم ارزش کل گزاره، نادرست باشد پس باید در جای خالی، گزاره‌ای دلخواه با ارزش نادرست قرار دهیم. چارک دوم، همان میانه است نه چارک اول.

توضیح ردیف ۵: ۵۷ عددی اول است و ۲ عددی اول نیست.

$\underbrace{\underbrace{F \quad F}_F}_F$

نکته

در گزاره عطفی $p \wedge q$ ، اگر ارزش یکی از گزاره‌ها (مثلاً p) نادرست باشد، نیازی به بررسی گزاره دیگر (مثلاً q) نیست و می‌گوییم ارزش $p \wedge q$ نادرست است. به عبارت دیگر داریم:

$$p \wedge q \equiv F \wedge q \equiv F$$

فعالیت

صفحه ۶ کتاب درسی

ردیف	گزاره	درست	نادرست
۱	عدد ۴ عددی فرد است یا عددی اول است.		✓
۲	حضرت مهدی <small>عجل الله تعالی فرجه الشریف</small> امام دوازدهم شیعیان است یا ۲ عددی طبیعی است.	✓	
۳	۹۱ عددی مرکب است یا $\sqrt{3}$ عددی گنگ است.	✓	
۴	$\mathbb{N} \subseteq \mathbb{R}$ یا افلاطون نویسنده کتاب ارغنون است.		✓
۵	$\mathbb{N} \subseteq \mathbb{Z}$ یا ۲ عددی اول نیست.	✓	

توضیح پاسخ:

توضیح ردیف ۱: ۴ عددی فرد است. یا ۴ عددی اول است. (ارزش کل گزاره هم F است).

توضیح ردیف ۳: ارزش گزاره «۹۱ عددی مرکب است» درست است چون ۹۱ بر ۷ و ۱۳ بخش پذیر است، حالا در جای خالی می‌توانیم به دلخواه گزاره‌ای درست یا نادرست قرار دهیم چون بین دو گزاره حرف «یا» وجود دارد.

توضیح ردیف ۵: حرف ربط «یا» مشاهده می‌کنیم پس برای درست بودن ارزش کل گزاره، حداقل یکی از دو گزاره باید درست باشند. ما گزاره درست را به شکل $\mathbb{N} \subseteq \mathbb{Z}$ انتخاب کرده‌ایم.

نکته

در گزاره فصلی $p \vee q$ اگر ارزش یکی از گزاره‌ها (مثلاً p) درست باشد، نیازی به بررسی گزاره دیگر (مثلاً q) نیست و می‌گوییم ارزش $p \vee q$ درست است. به عبارت دیگر داریم:

$$p \vee q \equiv T \vee q \equiv T$$

فعالیت

صفحه ۷ کتاب درسی

ردیف	گزاره	درست	نادرست
۱	اگر ۷ زوج است، آن گاه ۲۵ مربع کامل است.	✓	
۲	اگر ۹ مربع کامل است، آن گاه $\sqrt{9}$ مربع کامل است.		✓
۳	اگر ۲۹ اول است، آن گاه ۲ زوج است.	✓	
۴	اگر $\sqrt{2} > \sqrt{3}$ آن گاه $3 \notin \mathbb{N}$		✓
۵	اگر $5 > 6$ آن گاه $(-1) \in \mathbb{Z}$	✓	
۶	اگر ۷ فرد است، آن گاه ۲۵ مربع کامل است.	✓	
۷	اگر ۹ زوج باشد آن گاه ۹۹ اول است.	✓	

جدول مقابل را کامل کنید.

توضیح پاسخ:

توضیح ردیف ۱: $(\underbrace{25 \text{ مربع کامل است}}_T) \Rightarrow (\underbrace{7 \text{ زوج است}}_F)$ (به انتهای مقدم) T	توضیح ردیف ۲: $(\underbrace{3 \text{ مربع کامل است}}_F) \Rightarrow (\underbrace{9 \text{ مربع کامل است}}_T)$
توضیح ردیف ۳: $(\underbrace{2 \text{ زوج است}}_T) \Rightarrow (\underbrace{29 \text{ اول است}}_T)$	توضیح ردیف ۴: برای آن که ارزش کل گزاره $p \Rightarrow q$ نادرست باشد باید p درست و q نادرست باشد ما p را به صورت « $\sqrt{3} > \sqrt{2}$ » و q را به صورت « $3 \notin \mathbb{N}$ » انتخاب کرده‌ایم:
توضیح ردیف ۵: برای آن که ارزش گزاره $p \Rightarrow q$ درست باشد ۳ حالت مختلف خواهیم داشت یعنی فقط باید حالت $(T \Rightarrow F)$ را کنار بگذاریم در بقیه حالت‌ها، ارزش گزاره شرطی، درست است. ما به دلخواه $(F \Rightarrow T)$ را انتخاب کرده‌ایم. یعنی داریم:	$(\underbrace{\sqrt{3} > \sqrt{2}}_T) \Rightarrow (\underbrace{3 \notin \mathbb{N}}_F)$
$(\underbrace{5 > 6}_F) \Rightarrow (\underbrace{-1 \in \mathbb{Z}}_T)$	توضیح ردیف ۶: $(\underbrace{7 \text{ فرد است}}_T) \Rightarrow (\underbrace{25 \text{ مربع کامل است}}_T)$
توضیح ردیف ۷: باید در جای خالی، گزاره‌ای نادرست قرار دهیم تا ارزش کل گزاره، درست شود:	$(\underbrace{9 \text{ زوج است}}_F) \Rightarrow (\underbrace{99 \text{ اول است}}_F)$

نکته

در گزاره شرطی $p \Rightarrow q$ اگر ارزش p نادرست باشد، نیازی به بررسی گزاره q نیست و می‌گوییم ارزش $p \Rightarrow q$ درست است. یعنی: $(p \Rightarrow q) \equiv (F \Rightarrow q) \equiv T$

کار در کلاس

صفحه ۷ کتاب درسی
 اگر گزاره‌ای درست و q گزاره‌ای نادرست و r گزاره‌ای دلخواه باشد، در این صورت مانند نمونه، ارزش هر یک از گزاره‌های مرکب زیر را در صورت امکان، مشخص کنید:

- ۱) $(q \Rightarrow p) \wedge r$
 (ارزش گزاره $(q \Rightarrow p)$ به انتهای مقدم درست بوده و لذا ارزش گزاره $(q \Rightarrow p) \wedge r$ به ارزش گزاره r بستگی دارد.)
 $[(q \Rightarrow p) \wedge r] \equiv \underbrace{[(F \Rightarrow T) \wedge r]}_T \equiv r$
- ۲) $(p \vee q) \vee r$, $[(p \vee q) \vee r] \equiv \underbrace{[(T \vee F) \vee r]}_T \equiv T$
- ۳) $(p \Rightarrow q) \wedge r$, $[(p \Rightarrow q) \wedge r] \equiv \underbrace{[(T \Rightarrow F) \wedge r]}_F \equiv F$
- ۴) $(r \Rightarrow p) \vee q$, $[(r \Rightarrow p) \vee q] \equiv \underbrace{[(r \Rightarrow T) \vee F]}_T \equiv T$
- ۵) $(r \Rightarrow p) \Rightarrow q$, $[(r \Rightarrow p) \Rightarrow q] \equiv \underbrace{[(r \Rightarrow T) \Rightarrow F]}_T \equiv F$
- ۶) $(p \Rightarrow q) \Rightarrow r$, $[(p \Rightarrow q) \Rightarrow r] \equiv \underbrace{[(T \Rightarrow F) \Rightarrow r]}_F \equiv T$
- ۷) $(p \wedge q) \Rightarrow r$, $[(p \wedge q) \Rightarrow r] \equiv \underbrace{[(T \wedge F) \Rightarrow r]}_F \equiv T$

فعالیت

جدول زیر را کامل کنید.

ردیف	گزاره	درست	نادرست
۱	اگر ۲ فرد است، آن گاه ۸ عددی اول است و برعکس.	✓	
۲	اگر دو عدد فرد باشند آن گاه مجموع آن‌ها زوج است و برعکس.		✓
۳	۱۰۰ مضرب ۵ است اگر و تنها اگر ۱۱۹ عددی مرکب است.	✓	
۴	اگر ۲ زوج باشد آن گاه درآمد افراد متغیر کمی فاصله‌ای است و برعکس.		✓
۵	یک چهارضلعی مربع است، اگر و تنها اگر آن چهارضلعی لوزی باشد.		✓
۶	اگر واریانس داده‌ها برابر صفر باشد؛ آن گاه داده‌ها با یکدیگر برابرند و برعکس.	✓	

توضیح پاسخ:

توضیح ردیف ۱:

$$\underbrace{(2 \text{ فرد است})}_F \Leftrightarrow \underbrace{(8 \text{ اول است})}_F$$

T

توضیح ردیف ۲: (مجموع آن‌ها زوج است) \Leftrightarrow (دو عدد فرد باشند)
 دو گزاره موجود در گزاره دو شرطی بالا به هم وابسته هستند در این گونه مواقع باید هر دو گزاره $p \Rightarrow q$ و $q \Rightarrow p$ درست باشند. گزاره مقابل درست است:
 ولی گزاره مقابل نادرست است:
 زیرا ممکن است آن دو عدد زوج باشند (مجموع دو عدد زوج هم عددی زوج است).
 پس ارزش کل گزاره داده شده، نادرست است.

توضیح ردیف ۳: برای آن که ارزش کل گزاره داده شده درست باشد در جای خالی، گزاره‌ای درست قرار دهیم زیرا:
 $(\underbrace{119 \text{ عددی مرکب است}}_T) \Leftrightarrow (\underbrace{100 \text{ مضرب ۵ است}}_T)$
 $\underbrace{\hspace{10em}}_T$

توضیح ردیف ۴: می‌خواهیم ارزش $q \Leftrightarrow p$ نادرست باشد، پس ارزش‌های p و q باید مختلف باشند:
 $(\underbrace{\text{درآمد افراد، متغیر کمی فاصله‌ای است}}_F) \Leftrightarrow (\underbrace{\text{زوج است}}_T)$
 $\underbrace{\hspace{10em}}_F$

توضیح ردیف ۵: (آن چهارضلعی، لوزی است) \Leftrightarrow (یک چهارضلعی مربع است)
 باز هم دو قسمت وابسته به هم داریم، پس باید یک بار ارزش $p \Rightarrow q$ و بار دیگر ارزش $q \Rightarrow p$ را بررسی کنیم. ارزش $p \Rightarrow q$ درست است چون اگر یک چهارضلعی، مربع باشد آن‌گاه لوزی هم محسوب می‌شود ولی ارزش $q \Rightarrow p$ نادرست است چون هر لوزی، لزوماً مربع نیست. پس ارزش گزاره داده شده، نادرست است.
یادآوری ۱ لوزی، متوازی‌الاضلاع است که اضلاع آن با هم مساوی‌اند.
یادآوری ۲ مربع، متوازی‌الاضلاع است که چهار زاویه قائمه و چهار ضلع مساوی دارد.

توضیح ردیف ۶: (داده‌ها با هم مساوی‌اند) \Leftrightarrow (واریانس داده‌ها صفر باشد)
 اگر گزاره بالا را به شکل $q \Leftrightarrow p$ فرض کنیم هم $p \Rightarrow q$ و هم $q \Rightarrow p$ درست هستند پس ارزش $q \Leftrightarrow p$ هم درست است.

کار در کلاس _____ صفحه ۹ کتاب درسی
 اگر گزاره‌ای درست و q گزاره‌ای نادرست و r گزاره‌ای دلخواه باشد، مانند نمونه، ارزش هر یک از گزاره‌های مرکب زیر را در صورت امکان مشخص کنید:

۱) $(p \Leftrightarrow q) \wedge r$, $[(p \Leftrightarrow q) \wedge r] \equiv [\underbrace{(T \Leftrightarrow F)}_F] \wedge r \equiv F$

۲) $(\sim p \Leftrightarrow q) \vee r$
 چون $\sim p \equiv q$ پس $(\sim p \Leftrightarrow q) \equiv T$ و لذا ترکیب فصلی یک گزاره درست با هر گزاره‌ای، دارای ارزش درست است.

$[(\sim p \Leftrightarrow q) \vee r] \equiv [\underbrace{(\sim T \Leftrightarrow F)}_T] \vee r \equiv T$

۳) $(p \Leftrightarrow q) \Leftrightarrow (p \Rightarrow q)$, $[(p \Leftrightarrow q) \Leftrightarrow (p \Rightarrow q)] \equiv [\underbrace{(T \Leftrightarrow F)}_F] \Leftrightarrow [\underbrace{(T \Rightarrow F)}_F] \Rightarrow (F \Leftrightarrow F) \equiv T$

۴) $(\sim p \vee q) \Leftrightarrow (p \Rightarrow q)$, $[(\sim p \vee q) \Leftrightarrow (p \Rightarrow q)] \equiv [\underbrace{(\sim T \vee F)}_F] \Leftrightarrow [\underbrace{(T \Rightarrow F)}_F] \equiv (F \Leftrightarrow F) \equiv T$

۵) $(\sim p \vee \sim q) \Leftrightarrow \sim (p \vee q)$
 $[(\sim p \vee \sim q) \Leftrightarrow \sim (p \vee q)] \equiv [\underbrace{(\sim T \vee \sim F)}_T] \Leftrightarrow \sim [\underbrace{(T \vee F)}_T] \equiv [\underbrace{(F \vee T)}_T] \Leftrightarrow F \equiv (T \Leftrightarrow F) \equiv F$

۶) $(r \Leftrightarrow p) \Rightarrow (p \wedge q)$, $[(r \Leftrightarrow p) \Rightarrow (p \wedge q)] \equiv [\underbrace{(r \Leftrightarrow T)}_r] \Rightarrow [\underbrace{(T \wedge F)}_F] \equiv (r \Rightarrow F) \equiv \sim r$

۷) $(p \wedge q) \Leftrightarrow (p \vee q)$, $[(p \wedge q) \Leftrightarrow (p \vee q)] \equiv [\underbrace{(T \wedge F)}_F] \Leftrightarrow [\underbrace{(T \vee F)}_T] \equiv (F \Leftrightarrow T) \equiv F$

مثال _____ صفحه ۹ کتاب درسی

با استفاده از جدول ارزش‌ها، درستی هریک از هم‌ارزی‌های زیر را بررسی کنید:

الف) $(p \Rightarrow q) \equiv (\sim p \vee q)$ ب) $(p \Rightarrow q) \equiv (\sim q \Rightarrow \sim p)$

p	q	~p	q ⇒ p	~p ∨ q
د	د	ن	د	د
د	ن	ن	ن	ن
ن	د	د	د	د
ن	ن	د	د	د

p	q	~p	~q	p ⇒ q	~q ⇒ ~p
د	د	ن	ن	د	د
د	ن	ن	د	ن	ن
ن	د	د	ن	د	د
ن	ن	د	د	د	د

توضیح ردیف ۷:

$$(افلاطون معلم اول است) \Rightarrow (فارابی معلم ثانی است)$$

دقت کنید که معلم اول، لقب ارسطو است نه افلاطون.

توضیح ردیف ۸:

$$\underbrace{\text{امام خمینی رحمه الله در سال ۱۳۴۳ تبعید شد و در سال ۱۳۵۷ به ایران بازگشت.}}_T$$

در جای خالی گزاره‌ای درست قرار داده‌ایم تا ارزش کل گزاره عطفی، درست شود.

توضیح ردیف ۹: حضرت علی (ع) اولین مردی است که پس از پیامبر (ص) اسلام آورد و حضرت فاطمه (س) همسر حضرت علی (ع) بوده است

در جای خالی گزاره‌ای درست قرار داده‌ایم تا ارزش کل گزاره عطفی، درست شود.

توضیح ردیف ۱۰: می‌خواهیم ارزش $p \Leftrightarrow q$ درست شود و هیچ کدام از گزاره‌های p و q هم داده نشده‌اند پس هر دو باید هم‌ارزش باشند؛ یعنی هر دو را درست یا هر دو را نادرست انتخاب می‌کنیم. ما به دلخواه دو گزاره نادرست «۲ فرد است» و «۳ زوج است» را انتخاب کرده‌ایم.

۲- اگر p گزاره‌ای درست و q گزاره‌ای نادرست و r گزاره‌ای دلخواه باشد، ارزش هر یک از گزاره‌های مرکب زیر را در صورت امکان مشخص کنید:

الف) $(p \vee r) \Rightarrow p$, $[(p \vee r) \Rightarrow p] \equiv [(T \vee r) \Rightarrow T] \equiv T$

ب) $(q \wedge r) \Rightarrow r$, $[(q \wedge r) \Rightarrow r] \equiv [(F \wedge r) \Rightarrow r] \equiv T$

پ) $(p \wedge q) \Leftrightarrow (\sim p \wedge r)$, $[(p \wedge q) \Leftrightarrow (\sim p \wedge r)] \equiv [(T \wedge F) \Leftrightarrow (\sim T \wedge r)] \equiv T$

ت) $(\sim q \Rightarrow p) \Leftrightarrow (p \Leftrightarrow q)$
 $[(\sim q \Rightarrow p) \Leftrightarrow (p \Leftrightarrow q)] \equiv [(\sim F \Rightarrow T) \Leftrightarrow (T \Leftrightarrow F)] \equiv (T \Leftrightarrow F) \equiv F$

ث) $(p \Rightarrow q) \Leftrightarrow (\sim q \Rightarrow \sim p)$
 $[(p \Rightarrow q) \Leftrightarrow (\sim q \Rightarrow \sim p)] \equiv [(T \Rightarrow F) \Leftrightarrow (\sim F \Rightarrow \sim T)] \equiv [(T \Rightarrow F) \Leftrightarrow (T \Rightarrow F)] \equiv (F \Leftrightarrow F) \equiv T$

ج) $(q \vee r) \Rightarrow (r \Rightarrow p)$, $[(q \vee r) \Rightarrow (r \Rightarrow p)] \equiv [(F \vee r) \Rightarrow (r \Rightarrow T)] \equiv (r \Rightarrow T) \equiv T$

دقت دارید که ارزش r چه درست باشد چه نادرست، ارزش $(r \Rightarrow T)$ همواره درست است.

چ) $(\sim p \Rightarrow r) \Rightarrow \sim q$, $[(\sim p \Rightarrow r) \Rightarrow \sim q] \equiv [(\sim T \Rightarrow r) \Rightarrow \sim F] \equiv (T \Rightarrow T) \equiv T$

ح) $(\sim q \Rightarrow \sim p) \wedge r$, $[(\sim q \Rightarrow \sim p) \wedge r] \equiv [(\sim F \Rightarrow \sim T) \wedge r] \equiv [(T \Rightarrow F) \wedge r] \equiv F$

خ) $(r \Rightarrow p) \wedge p$, $[(r \Rightarrow p) \wedge p] \equiv [(r \Rightarrow T) \wedge T] \equiv (T \wedge T) \equiv T$

۳- درستی هر یک از هم‌ارزی‌های زیر را با استفاده از جدول ارزش‌ها نشان دهید:

الف) $\sim(p \wedge q) \equiv (\sim p \vee \sim q)$

p	q	$\sim p$	$\sim q$	$p \wedge q$	$\sim(p \wedge q)$	$\sim p \vee \sim q$
T	T	F	F	T	F	F
T	F	F	T	F	T	T
F	T	T	F	F	T	T
F	F	T	T	F	T	T

هر دو ستون، یکسان شدند پس هم‌ارزی هر دو ستون، یکسان شدند پس هم‌ارزی $\sim(p \wedge q) \equiv (\sim p \vee \sim q)$ درست است.

ب) $p \wedge (q \vee r) \equiv (p \wedge q) \vee (p \wedge r)$

p	q	r	$q \vee r$	$p \wedge q$	$p \wedge r$	$p \wedge (q \vee r)$	$(p \wedge q) \vee (p \wedge r)$
T	T	T	T	T	T	T	T
T	F	T	T	F	T	T	T
T	T	F	T	T	F	T	T
T	F	F	F	F	F	F	F
F	T	T	T	F	F	F	F
F	T	F	T	F	F	F	F
F	F	T	T	F	F	F	F
F	F	F	F	F	F	F	F

حاصل این دو ستون، یکسان شدند پس هم‌ارزی درست است.

پ) $p \wedge (p \vee q) \equiv p$

p	q	$p \vee q$	$p \wedge (p \vee q)$
T	T	T	T
T	F	T	T
F	T	T	F
F	F	F	F

هر دو ستون، یکسان شدند پس هم‌ارزی داده شده درست است.

ت) $(p \Rightarrow p) \equiv T$

این هم‌ارزی نیاز به جدول ندارد، اگر p درست باشد ارزش $(T \Rightarrow T)$ درست است اگر هم p نادرست باشد، ارزش $(F \Rightarrow F)$ باز هم درست است.

ث) $(p \vee \sim q) \wedge (p \vee q) \equiv p$

p	q	$\sim q$	$p \vee \sim q$	$p \vee q$	$(p \vee \sim q) \wedge (p \vee q)$
T	T	F	T	T	T
T	F	T	T	T	T
F	T	F	F	T	F
F	F	T	T	F	F

ج) $(p \wedge \sim q) \vee (p \Rightarrow q) \equiv T$

p	q	$\sim q$	$p \wedge \sim q$	$p \Rightarrow q$	$(p \wedge \sim q) \vee (p \Rightarrow q)$
T	T	F	F	T	T
T	F	T	T	F	T
F	T	F	F	T	T
F	F	T	F	T	T

این دو ستون همواره درست است پس هم‌ارزی داده‌شده نیز صحیح است. این دو ستون یکسان شدند پس هم‌ارزی داده‌شده درست است.

سوالات امتحانی

۱) کدام یک از جملات زیر گزاره است؟ در صورت گزاره بودن ارزش آن را تعیین کنید. (۱/۵)

- الف) بهار زیباترین فصل سال است.
 ب) ۳ عددی طبیعی است.
 پ) لطفاً سکوت را رعایت کنید.
 ت) عدد $(-1)^n$ همواره عددی مثبت است.

۲) جملات زیر را کامل کنید: (۱)

- الف) اگر ارزش یک گزاره نادرست باشد، ارزش نقیض آن است.
 ب) اگر p یک گزاره درست و q یک گزاره نادرست باشد، ارزش گزاره $p \Rightarrow q$ است.

۳) جدول زیر را کامل کنید. (۱)

گزاره	درست	نادرست
الف) ۲ عددی زوج و ۱ عددی اول است.		
ب) یا $3 > 5$ است.	✓	
پ) اگر $\sqrt{5}$ گنگ باشد آن گاه		✓
ت) اگر آن گاه یک سال ۱۳ ماه دارد و برعکس.	✓	

۴) با استفاده از جدول ارزش‌ها، درستی هم‌ارزی زیر را بررسی کنید. (۱)

$(p \Rightarrow q) \equiv (\sim q \Rightarrow \sim p)$

۵) اگر p یک گزاره نادرست، q یک گزاره درست و r یک گزاره دلخواه باشد، ارزش گزاره‌های زیر را تعیین کنید. (۱/۵)

الف) $(p \vee q) \Rightarrow r \vee q$ ب) $(q \vee r) \Rightarrow \sim(p \wedge r)$ پ) $(q \Leftrightarrow r) \Rightarrow (p \wedge q)$

پاسخ سوالات امتحانی

- ۱) الف) گزاره نیست. (۰/۲۵)
 ب) گزاره نیست. (۰/۲۵)
 ۲) الف) درست (۰/۵)
 ۳) الف) نادرست (۰/۲۵) (چون یک ترکیب عطفی داریم و گزاره «۱ عددی اول است» نادرست است. ب) ۲ یک عدد طبیعی است. (۰/۲۵) (یک ترکیب فصلی با ارزش درست داریم، ارزش گزاره $3 > 5$ نادرست است، پس باید گزاره‌ای بنویسیم که ارزش آن درست باشد.) پ) $20 > 100$. (گزاره شرطی $p \Rightarrow q$ زمانی دارای ارزش نادرست است که ارزش p درست و ارزش q نادرست باشد. بنابراین در جای خالی باید یک گزاره با ارزش نادرست بنویسیم.) ت) اگر یک سال ۶ فصل داشته باشد. (ترکیب دوشروطی $p \Leftrightarrow q$ زمانی دارای ارزش درست است که ارزش p و q برابر باشد. ارزش گزاره یک سال ۱۳ ماه دارد نادرست است، پس باید در جای خالی یک گزاره با ارزش نادرست بنویسیم.)

p	q	$p \Rightarrow q$	$\sim q$	$\sim p$	$\sim q \Rightarrow \sim p$
T	T	T	F	F	T
T	F	F	T	F	F
F	T	T	F	T	T
F	F	T	T	T	T

این دو ستون یکسان هستند پس هم‌ارزی داده‌شده درست است. (۱)

الف) $((p \vee q) \Rightarrow r \vee q) \equiv ((F \vee T) \Rightarrow r \vee T) \equiv (T \Rightarrow T) \equiv T$ (۰/۵)

ب) $((q \vee r) \Rightarrow \sim(p \wedge r)) \equiv ((T \vee r) \Rightarrow \sim(F \wedge r)) \equiv (T \Rightarrow \sim(F)) \equiv (T \Rightarrow T) \equiv T$ (۰/۵)

پ) $((q \Leftrightarrow r) \Rightarrow (p \wedge q)) \equiv ((T \Leftrightarrow r) \Rightarrow (F \wedge T)) \equiv (r \Rightarrow F) \equiv \sim r$ (۰/۵)

درس ۱۸ خوان عدل

• تاریخ ادبیات این درس از کتاب «دیوان غربی - شرقی» سروده «یوهان ولفگانگ گوته» است.

واژه‌نامه

مُطَلَّق: بی شرط و قید	بستاییم: ستایش کنیم	ذات: نَفْس، وجود	بَرّ: خشکی، بیابان
خوان: سفره یا طبقی که در آن غذا می‌گذاشتند.	مَبْدَل: دگرگون، تغییر داده شده	رَسْتَن: نجات یافتن، رهاشدن	بحر: دریا
باشد: [اینجا] امید است، کاش	فرا رفتن: بالا رفتن	معتبر: محترم، ارزشمند	دلکش: دلپذیر
اسما: جمع اسم، نام‌ها	مُیَمَد: مددکننده، یاری‌دهنده	فراز: بالا	عَدَم: نیستی
	مُفَرِّح: شادی‌بخش، نشاط‌آور	اختر: ستاره	مَواج: پرموج

درس ۱۸

فارسی ۲

۱۴۵ کتاب درسی

معنی، مفهوم، آرایه‌ها و نکته‌ها _____ صفحه ۱۴۵ کتاب درسی

شرق از آن خداست / غرب از آن خداست / و سرزمین‌های شمال و جنوب نیز / آسوده در دستان خداست.

معنی: شرق و غرب برای خداوند است و سرزمین‌های شمال و جنوب نیز به آرامی در قدرت خداوند قرار دارد.

مفهوم: اشاره به دو صفت مالک و قدرتمند بودن خداوند

آرایه‌ها و نکته‌ها: «شرق و غرب» و «شمال و جنوب»: تضاد و مجاز از همه‌جا / «دست»: مجاز از قدرت

اوست که عادل مُطَلَّق است / و خوان عدل خود را بر همگان گسترده / باشد که از میان اسمای صدگانه‌اش / او را به همین نام

بستاییم / آمین!

معنی: اوست که عادل بی قید و شرط است و سفره عدالت خود را برای همه گشوده است، کاش از بین نام‌های صدگانه و بی‌شمارش،

او را به همین نام ستایش کنیم، آمین!

مفهوم: عادل بودن خداوند

آرایه‌ها و نکته‌ها: «خوان عدل»: تشبیه («عدل»: مشبّه؛ «خوان»: مشبّه‌به)

گام به گام

۷۵۲

اگر فکر و حواسم این جهانی است / بهره‌ای والاتر از بهر من نیست / روح را خاک نتواند مبدل به غبارش سازد / زیرا هر دم به تلاش است تا که فرا رود.

معنی: اگر فکر و توجهم به این جهان باشد، بهره‌ای بالاتر از این جهان به دست نمی‌آورم، خاک نمی‌تواند روح را از بین ببرد و به غبار تبدیل کند، زیرا هر لحظه تلاش می‌کند تا بالا برود.

مفهوم: مقام بلند روح و اتصال آن به آسمان

آرایه‌ها و نکته‌ها: «دم»: مجاز از لحظه

هر نفسی را دو نعمت است: / دم فرودادن و برآمدنش / آن یکی مُمدّ حیات است / این یکی مُفَرّح ذات / و چنین زیبا، زندگی در هم تنیده است / و تو شکر خدا کن به هنگام رنج / و شکر او کن، به وقت رستن از رنج.

معنی: در هر نفسی دو نعمت وجود دارد: فروردن و بیرون‌دادنش، آن یکی موجب ادامه زندگی است و این یکی شادی‌بخش وجود است و زندگی به این زیبایی در هم تنیده است و تو در هنگام رنج و در زمان نجات‌یافتن از رنج خدا را شکر کن.

مفهوم: سپاسگزاری از خداوند و زیبایی زندگی

آرایه‌ها و نکته‌ها: این بند از شعر «گوته» بیانگر تأثیرپذیری او از سبک سعدی است؛ سعدی در آغاز کتاب گلستان می‌نویسد: «هر نفسی که فرومی‌رود، مُمدّ حیات است و چون برمی‌آید، مفرّح ذات؛ پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکر واجب.»

بگذار بر پشت زین خود معتبر بمانم / تو در کلبه و در خیمه خود باز بمان / بگذار که سرخوش و سرمست به دور دست‌ها زوم / و بر فراز سرم هیچ جز اختران نبینم.

معنی: بگذار بر پشت زین اسب خود ارزشمند باشم، تو در کلبه و خیمه خودت بنشین و بگذار که شاد و سرمست به سرزمین‌های دور بروم و بالای سر خود تنها ستاره‌ها را ببینم.

مفهوم: سیر و سفر در زمین و نگاه به آسمان و لذت‌بردن از آن

او اختران را در آسمان نهاده / تا به بز و بحر نشانمان باشند / تا نگه به فرازها دوزیم / تا از این ره، لذت اندوزیم.

معنی: خداوند ستاره‌ها را در آسمان نهاده تا در خشکی و دریا راهنمای ما باشند تا به سوی بالا خیره شویم و از آن لذت ببریم.

مفهوم: زیبایی ستارگان و لذت‌بردن از آنها

آرایه‌ها و نکته‌ها: «بز و بحر»: تضاد و مجاز از همه‌جا / «نگاه‌دوختن»: کنایه از خیره‌شدن

کارگاه متن پژوهی

قلمرو زبانی ————— صفحه ۱۴۷ کتاب درسی

۱- کاربرد معنای واژه «دم» را در متن درس بررسی کنید.

واژه «دم» در معنای حقیقی «نفس» و در معنای مجازی «لحظه» به کار می‌رود.

○ هر دم به تلاش است تا که فرا رود ← در معنای مجازی «لحظه»

○ هر نفسی را دو نعمت است: دم فرودادن و برآمدنش ← در معنای حقیقی «نفس»

۲- در هر یک از گروه‌های اسمی زیر، هسته و وابسته‌های آن را مشخص کنید.

○ همین نام

وابسته هسته

(صفت اشاره)

○ اسمای صدگانه اش

هسته وابسته وابسته

(صفت بیانی) (مشافه‌آیه)

۳- بن ماضی و بن مضارع «رستن» را بنویسید.

یادآوری: بن ماضی: مصدر بدون «ن»: لغتن ← گفت / بن مضارع: امر بدون «ب»: برو ← رو

رستن — بن ماضی ← رست

— بن مضارع ← ره

«رها» از همین مصدر است.

۴- برای هر یک از فعل‌های زیر، نمونه‌ای از متن درس بیابید.

○ مضارع اخباری: نتواند (در معنی نمی‌تواند)

○ ماضی نقلی: تنیده است

○ مضارع التزامی: بستاییم

قلمرو ادبی ————— صفحه ۱۴۷ کتاب درسی

۱- کدام بند از این سروده، بیانگر تأثیرپذیری «گوته» از گلستان سعدی است؟ دلیل خود را بنویسید.

«هر نفسی را دو نعمت است: / دم فرودادن و برآمدنش / آن یکی مُمدّ حیات است / این یکی مُفَرّح ذات»

سعدی در آغاز کتاب گلستان می‌نویسد: «هر نفسی که فرومی‌رود، مُمدّ حیات است و چون برمی‌آید، مفرّح ذات؛ پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمت، شکر واجب.»

۲- با توجه به متن درس، جدول زیر را کامل کنید.

آرایه ادبی	نمونه	مفهوم
مجاز	سرزمین‌های شمال و جنوب نیز / آسوده در <u>دستان</u> خداست	«دست»: مجاز از قدرت
کنایه	تا نگه به فرازها دوزیم	«نگاه‌دوختن»: کنایه از خیره‌شدن

قلمرو فکری صفحه ۱۴۸ کتاب درسی

۱- بند نخست درس، یادآور کدام صفات خداوند است؟ مالک و قدرتمند بودن خداوند
 ۲- گوته، شیفته و دل‌بسته شعر و اندیشه حافظ بود؛ او متن زیر را نیز به تأثیرپذیری از حافظ سروده است:
 «مگر نه راهنمای ما هر شامگاهان با صدای دلکش، بیتی چند از غزل‌های شورانگیز تو را می‌خواند تا اختران آسمان را بیدار کند و رهنان کوه و دشت را بترساند؟»

الف) کدام قسمت از متن درس با سروده بالا ارتباط معنایی دارد؟ او اختران را در آسمان نهاده / تا به بَر و بحر نشانمان باشند.
 ب) بیتی از حافظ بیابید که با سروده بالا مناسبت داشته باشد.

سرود مجلس است اکنون فلک به رقص آرد که شعر حافظ شیرین سخن ترانه توست
 معنی: اکنون سرود مجلس تو، آسمان را به رقص می‌آورد؛ چرا که ترانه تو، شعر حافظ شیرین سخن است.

۳- این بخش از سروده گوته، بیانگر چه دیدگاهی است؟
 و تو شکر خدا کن، به هنگام رنج / و شکر او کن، به وقت رستن از رنج: در هر حالی که هستی چه آسودگی و چه رنج، خداوند را شکر کن.
 ۴- کدام بخش از سروده گوته، با متن زیر هم‌نواست؟

در کویر، بیرون از دیوار خانه، پشت حصار ده، دیگر هیچ نیست. صحرای بی‌کرانه عدم است ... راه، تنها به سوی آسمان باز است.
 آسمان، کشور سبز آرزوها، چشمه مواج و زلال نوازش‌ها، امیدها و ...
 با این بخش هم‌نواست:

«بگذار که سرخوش و سرمست به دوردست‌ها روم / و بر فراز سرم هیچ جز اختران نبینم»
 مفهوم مشترکشان «از خانه، کلبه و خیمه خود دور شدن و به آسمان نگرستن» است.

روان خوانی: آذرباد

تاریخ ادبیات از کتاب «پرنده‌ای به نام آذرباد» نوشته «ریچارد باخ» با ترجمه «سودابه پرتوی» است.

واژه‌نامه

عظمت: بزرگی	تکامل: کامل شدن	پرتو: روشنایی
میسر: امکان‌پذیر، آسان	حماقت: بی‌عقلی	هلهله: سروصدای همراه با شادی و شور
دریافتن: فهمیدن	وجد: شادی	و شوق، خروش
مقید: گرفتار، بسته، در قید شده	شغف: خوشی، شادمانی	طنین‌افکندن: پیچیدن
گسلیدن: گسستن، جدا شدن	خفیف: کم، اندک	رضا: خشنودی، قبول
ریشخند: تمسخر	غلبه کردن: پیروز شدن	فرسنگ: واحدی برای اندازه‌گیری مسافت،
جوهر: ذات، سرشت	بالیدن: افتخار کردن	نزدیک شش کیلومتر
	نگ: بدنامی	ثبات: پایداری، دوام

معنی، مفهوم، آرایه‌ها و نکته‌ها صفحه ۱۴۹ کتاب درسی

پرتو آفتاب مانند طلا روی امواج دریا می‌درخشید. هلهله و آوای مرغان دریایی که برای به دست آوردن غذای خود به ساحل روی آورده بودند، در فضا طنین افکنده بود.

آرایه‌ها و نکته‌ها: این جمله «تشبیه» دارد: «پرتو آفتاب: (مشبّه) مانند (ادات تشبیه) طلا (مشبّه‌به) می‌درخشید (وجه‌شبهه)» / «هلهله مرغان»: تشخیص

آذرباد، یک مرغ عادی نبود که از تمرین سر بخورد.

معنی: یک پرنده معمولی نبود که از تمرین ناامید شود.

آرایه‌ها و نکته‌ها: «سر خوردن»: کنایه از ناامید شدن

یک پارچه پوست و استخوان شده‌ای.

معنی: بسیار لاغر و ضعیف شده‌ای.

آرایه‌ها و نکته‌ها: «پوست و استخوان شدن»: کنایه از لاغر و ضعیف شدن

آذرباد: «برای من مهم نیست که استخوان و پوست باشم. من می‌خواهم نهایت توانایی خودم را در کار پرواز بسنجم.»

معنی: «برای من مهم نیست که استخوان و پوست باشم.»: برایم اهمیتی ندارد که لاغر و ضعیف باشم.

مانند دیوار محکمی باد را می شکافت و به پیش می رفت.

آرایه‌ها و نکته‌ها: این جمله «تشبیه» دارد: «[آذرباد] (مشبه) مانند (ادات تشبیه) دیوار محکمی (مشبه‌به) باد را می شکافت (وجه‌شبهه)»

با خود فکر کرد وقتی همه مرغان بدانند، غرق در شادی خواهند شد.
آرایه‌ها و نکته‌ها: «غرق در شادی شدن»: کنایه از بسیار شاد شدن

«آذرباد! در وسط بایست!» صدای رئیس گروه، خشک و جدی بود. ایستادن در وسط دو معنی داشت: افتخار یا ننگی بزرگ!
آرایه‌ها و نکته‌ها: «صدای خشک»: حس آمیزی / «افتخار»: و «نگ»: تضاد

رئیس گروه داد زد: «آذرباد! برای ننگ بزرگی که به وجود آورده‌ای، روبه‌روی مرغ‌های دریایی بایست! یک روز خواهی دانست که سرپیچی از قوانین اجتماع در زندگی برای تو سودی نداشته است.»

مرغان دریایی حق ندارند در چنین موقعیتی به رئیس خود جواب بدهند ولی آذرباد خاموش نماند.

«سرپیچی از قوانین اجتماع؟ این غیرممکن است! برادران من، چه کسی مسئولیت را بهتر از آن مرغ دریایی می‌فهمد که مفهوم و هدف والاتری در زندگی می‌جوید؟! هزاران سال ما برای پیدا کردن کله ماهی‌ها و نان مانده در میان قایق‌ها و صخره‌ها تلاش کرده‌ایم و حالا دلیل دیگری برای زندگی داریم: آموختن، یافتن، آزاد بودن. تنها اندکی مهلت به من بدهید تا به شما نشان بدهم که چه یافته‌ام.»

آنها نخواستند چشمان خود را باز کنند.

آرایه‌ها و نکته‌ها: «چشم بازکردن»: کنایه از پی بردن به واقعیت‌ها

تجربه‌ها و اندیشه‌های استاد خود را حتی سریع‌تر جذب می‌کرد.

آرایه‌ها و نکته‌ها: «جذب کردن» در اینجا به معنی «آموختن» است.

«سرتاسر بدن شما چیزی جز اندیشه‌های شما نیست؛ یعنی همان‌طور که شما خود را می‌بینید. اگر زنجیرهایی که بر روی افکار شماست بشکنند، زنجیرهای جسم شما نیز از هم می‌گسلد.»

معنی: تمام وجود شما، اندیشه‌های شماست؛ یعنی به شکلی که شما خود را می‌بینید. اگر موانع فکرتان را از بین ببرید، موانع جسم شما نیز از بین می‌رود.

آرایه‌ها و نکته‌ها: «زنجیرها»: استعاره از موانع

باید محدودیت‌ها را پشت سر بگذارد.

آرایه‌ها و نکته‌ها: «پشت سر گذاشتن»: کنایه از عبور کردن

درک و دریافت

۱- این متن داستانی را از نظر زاویه دید بررسی کنید. داستان از زبان «سوم شخص مفرد (او)» بیان شده است.

۲- کدام خصلت‌های درونی، عامل مهم در رشد و پیشرفت آذرباد بود؟ داشتن هدف بزرگ و شکست‌ناپذیری

نیایش الهی

تاریخ ادبیات | این شعر سروده «ملا محسن فیض کاشانی» و در قالب «غزل» است.

واژه‌نامه

عصیان: نافرمانی، گناه و معصیت	بی‌غم: بی قید و بند، لایالی	نشاط: شادمانی، خوشی
اعمال: جمع عمل؛ کارها	هوسناک: هواپرست، دارای هوا و هوس	حشر: رستاخیز، قیامت
چالاک: چابک، تند و فرز	سجود: سجده کردن	هول: ترس، هراس
عزم: قصد، اراده	مکافات: کیفر، جزا	

معنی، مفهوم، آرایه‌ها و نکته‌ها _____ صفحه ۱۵۵ کتاب درسی

الهی، ز عصیان، مرا پاک کن در اعمال شایسته چالاک کن

معنی: خداوند، مرا از گناه پاک گردان و در انجام کارهای شایسته چابک ساز.

مفهوم: طلب بخشش گناهان و توفیق انجام کارهای نیک از خداوند

به عصیان، سراپای آلوده‌ام سراپا ز آلودگی پاک کن

معنی: تمام وجودم به خاطر انجام گناه آلوده است، تمام وجودم را از آلودگی پاک گردان.

مفهوم: طلب بخشش گناهان از خداوند

دلّم را بده عزم بر بندگی نه چون بی‌غمانم هوسناک کن

معنی: به دلّم ارادهٔ بندگی بده و مانند انسان‌های بی‌قید و بند مرا هواپرست قرار نده.

مفهوم: توفیق بندگی از خدا خواستن

آرایه‌ها و نکته‌ها: «را» در «دلّم را بده عزم» حرف اضافه در معنی «به» است (به دلّم عزم بده) / «بی‌غم»: کنایه از بی‌قید و بند و لاابالی / ضمیر «م» در «بی‌غمانم» مفعول است (من را چون بی‌غمان هوسناک نکن) / مصراع دوم «تشبیه» دارد: «ضمیر «م»: مشبّه؛ «چون»: ادات تشبیه؛ «بی‌غمان»: مشبّه‌به؛ «هوسناک»: وجه‌شبهه»

به خاک درت گر نیارم سجود مکافات آن بر سرم خاک کن

معنی: اگر به خاک درگاهت سجده نکنم به جزای این کار مرا از بین ببر و بمیران.

مفهوم: اهمیت پرستش خداوند در زندگی

آرایه‌ها و نکته‌ها: «خاک بر سر کردن»: کنایه از نابودکردن و از بین بردن / «خاک»: تکرار

نشاطی بده در عبادت مرا دل لشکر دیو، غمناک کن

معنی: شادمانی‌ای در عبادت به من بده و با این کار سپاه شیطان را غمگین ساز.

مفهوم: درخواست شادمانی در عبادت از خداوند

آرایه‌ها و نکته‌ها: «را» در «نشاطی بده مرا» حرف اضافه در معنی «به» است (نشاطی به من بده)

به **حَشْرَم** بده نامه در دست راست ز **هولَم** در آن روز، بی‌باک کن

معنی: در روز قیامت، نامهٔ اعمالم را به دست راستم بده و در برابر ترسی که در آن روز وجود دارد مرا شجاع و دلیر ساز.

مفهوم: درخواست کمک در روز قیامت از خداوند

آرایه‌ها و نکته‌ها: ضمیر «م» در مصراع اول مضاف‌الیه «نامه» است (به حَشْرَم نامه‌ام [را] در دست راست بده). و در مصراع دوم مفعول است (من را ز هول بی‌باک کن) / مصراع اول به «دادن نامهٔ اعمال نیکوکاران به دست راستشان در قیامت» تلمیح دارد: ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ * فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا * وَ يَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا﴾ اما کسی که نامهٔ عمل او به دست راستش داده شود، پس به زودی با محاسبهٔ آسانی حسابرسی می‌شود و خوشحال به سوی اهل و خانواده‌اش بازمی‌گردد.

(سورهٔ انشقاق، آیات ۷ تا ۹)

سوالات امتحانی

۱ عبارات زیر را به نثر روان بازگردانی کنید.

الف) روح را خاک نتواند مبدل به غبارش سازد / زیرا هر دم به تلاش است که فرا رود.

ب) او اختران را در آسمان نهاده / تا به بزّ و بحر نشانمان باشند.

پ) به خاک درت گر نیارم سجود مکافات آن بر سرم خاک کن

۲ معنای واژگان مشخص‌شده را بنویسید.

الف) اوست که عادل مطلق است.

ب) هلهله و آوای مرغان دریایی در فضا طنین افکنده بود.

پ) به حَشْرَم بده نامه در دست راست ز هولَم در آن روز، بی‌باک کن

۳ در میان گروه کلمات زیر چند نادرستی املایی دیده می‌شود؟ تصحیح کنید.

«عادل مطلق، خان عدل، ممد حیاط، مقرّح ذات، بزّ و بحر، طنین‌افکندن، هلهله و آوا، شور و شَعْف، میسر بودن، عصیان و گناه، اعمال شایسته، هوسناک، هول و ترس»

۴ در هر یک از گروه‌های زیر، هسته و نوع وابسته‌های آن را مشخص کنید.

الف) عادل مطلق (ب) اسمای صدگانه‌اش

پ) چند روز آینده (ت) این نعمت بزرگ

۵ در هر یک از موارد زیر، یک آرایهٔ ادبی بیابید.

الف) سرزمین‌های شمال و جنوب نیز / آسوده در دستان خداست.

ب) صبح بود و پرتو آفتاب مانند طلا روی امواج می‌درخشید.

پ) پسرم چرا غذا نمی‌خوری؟ تو یک پارچه پوست و استخوان شده‌ای.

ت) به حَشْرَم بده نامه در دست راست ز هولَم در آن روز، بی‌باک کن

۶ در سرودهٔ زیر به کدام صفات خداوند اشاره شده است؟

«شرق از آن خداست / غرب از آن خداست / و سرزمین‌های شمال و جنوب نیز / آسوده در دستان خداست.»

۱ الف) خاک نمی‌تواند روح را از بین ببرد و به غبار تبدیل کند؛ زیرا هر لحظه تلاش می‌کند تا بالا برود. ب) خداوند ستاره‌ها را در آسمان نهاده تا در خشکی و دریا، راهنمای ما باشند. پ) اگر به خاک درگاهت سجده نکنم به جزای این کار مرا از بین ببر و بمیران.

۲ الف) مُطَلَّق: بی شرط و قید ب) هلهله: سروصدای همراه با شادی و شور و شوق، خروش پ) حَشْر: رستاخیز، قیامت / هول: ترس، هراس ۳) املای دو واژه «خان و حیاط» نادرست و شکل صحیح آنها «خوان و حیات» است.

۴ الف) عادل مطلق ب) اسمای صدگانه اش
 هسته وابسته هسته وابسته
 (صفت بیانی) (صفت بیانی) (صفت بیانی) (مضاف‌الیه)

پ) چند روز آینده ت) این نعمت بزرگ
 وابسته هسته وابسته وابسته وابسته
 (صفت بیانی) (صفت بیانی) (صفت اشاره) (صفت بیانی)

۵ الف) «شمال و جنوب»: تضاد؛ «دست»: مجاز از قدرت ب) «پرتو آفتاب مانند طلا می‌درخشید»: تشبیه پ) «پوست و استخوان شدن»: کنایه از لاغر و ضعیف شدن ت) تلمیح به «دادن نامه اعمال نیکوکاران به دست راستشان در قیامت» ۶) اشاره به دو صفت «مالک» و «قدرتمند» بودن خداوند

جدول بارم‌بندی درس فارسی ۲

نمره	موضوع	قلمرو
۱	معنی واژه	زبانی (۷ نمره)
۲	املای واژه	
۴	دستور زبان	
۳	آرایه	ادبی (۵ نمره)
۱	تاریخ ادبیات	
۱	حفظ شعر	
۲/۵	معنی و مفهوم نثر	فکری (۸ نمره)
۲/۵	معنی و مفهوم شعر	
۳	درک مطلب	

فارسی ۲		کلیه رشته‌ها
مدت آزمون: ۹۰ دقیقه		نوبت اول پایه یازدهم دوره متوسطه دوم
قلمرو زبانی (۷ نمره)		
ردیف	الف) معنی واژه (۱ نمره)	نمره
۱	با توجه به اشعار و عبارات زیر، واژه‌های مشخص شده را معنی کنید. امیر مسعود شبگیر، برنشست.	۰/۲۵
۲	بهاء و لَد، مناسبک حجم را به پایان برد.	۰/۲۵
۳	سراچه ذهنم آماس می‌کرد.	۰/۲۵
۴	بانگ از جرس برخاست وای من خموشم	۰/۲۵
ب) املای واژه (۲ نمره)		
۵	در موارد زیر املای درست را برگزینید. الف) برو شیر درنده باش ای (دغل - دقل) ب) حُسن سیرت را با (سباح - صباح) توأم داشت.	۰/۵

۶	در کدام گزینه نادرستی املائی دیده می‌شود؟ تصحیح کنید. (۱) آن‌گاه آگاه شدند که غرقه خاست شد. بانگ و هزاهز و غریو برخاست. (۲) سوری و شادی‌ای به آن بسیاری، تیره شد. (۳) چیزی که در او کراهیتی نبود می‌فرستاد فرود سرای، به دست من. (۴) باید به صورت موزون محتوای مقاله را به مخاطب ارائه داد.	۰/۵
۷	در عبارت زیر نادرستی‌های املائی را بیابید و تصحیح کنید. «پس از گذشت بهاء‌الدین، جلال‌الدین، محمد به اسرار مریدان، مجالس درس و وعظ را بر عهده گرفت ... پس از رفتن شمس و پوزش خواهی مریدان، مولانا عززشان را پذیرفت و فرزند خود سلطان ولد را روانه دمشق کرد.»	۱
	(پ) دستور (۴ نمره)	
۸	در بیت «یقین، مرد را دیده بیننده کرد / شد و تکیه بر آفریننده کرد»، فعل «شد» در چه معنایی است؟	۰/۵
۹	در هر یک از موارد زیر، یک نقش تبعی نشان داده و نوع آن را مشخص کنید.	
۱۰	الف) پادشاه سلجوقی روم، علاء‌الدین کیقباد، از مقامات او آگاهی یافت. ب) هر نفس آواز عشق می‌رسد از چپ و راست ما به فلک می‌رویم، عزم تماشا که راست؟ در بیت‌های زیر دو ترکیب طبق الگوی «صفت + اسم» و دو ترکیب طبق الگوی «اسم + صفت» بیابید.	۰/۵
۱۱	در عبارت روبه‌رو «صفت اشاره» و «شاخص» را بیابید. «علامه طباطبائی، تفسیر المیزان، این کتاب ارزشمند را نوشت.»	۱
۱۲	الف) دیگر روز، امیر نامه‌ها فرمود به غزنین. ب) این دو سه روز بار داده آید.	۰/۲۵
۱۳	تفاوت معنایی واژه «چنگ» را در بیت زیر بیان کنید. «با زمانی دیگر انداز ای که پندم می‌دهی کاین زمانم گوش بر چنگ است و دل در چنگ نیست»	۰/۲۵
		۰/۵
قلمرو ادبی (۵ نمره)		
	الف) آرایه‌های ادبی (۳ نمره)	
۱۴	در هر یک از موارد زیر قسمت مشخص شده چه آرایه‌ای دارد؟ الف) برای من قصه‌های شیرین می‌گفت. ب) ای حقیقی‌ترین مجاز، ای عشق! پ) به کران آب فرود آمدند.	۱
۱۵	در بیت زیر «کنایه» را بیابید و مفهوم آن را بنویسید. «بی‌چارگی ورا چو دیدند در چاره‌گری زبان کشیدند»	۰/۵
۱۶	در ابیات زیر یک تشبیه و یک استعاره نشان داده و توضیح دهید. «از شبم عشق خاک آدم گل شد صد فتنه و شور در جهان، حاصل شد سرنشتر عشق بر رگ روح زدند یک قطره فروچکید و نامش دل شد»	۱
۱۷	در بیت زیر یک جناس ناهمسان (ناقص) بیابید. «آبی‌تر از آنیم که بی‌رنگ بمیریم از شیشه نبودیم که با سنگ بمیریم»	۰/۵
	ب) تاریخ ادبیات (۱ نمره)	
۱۸	کدام قالب شعری از دوران مشروطه رواج یافت؟ نام سه تن از شاعرانی که در این قالب شعر سروده‌اند را بنویسید.	۱
	پ) حفظ شعر (۱ نمره)	
۱۹	اشعار زیر را کامل کنید. زاغی از آن‌جا که فراغی گزید	۰/۵
۲۰	بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزوست	۰/۵

قلمرو فکری (۸ نمره)

		الف) معنی و مفهوم نثر (۲/۵ نمره)	
۰/۲۵		عبارات زیر را به نثر روان معنی کنید.	۲۱
۰/۲۵		نمی‌دانست کجا ریشه بدواند.	۲۲
۰/۵		آفتاب داشت تیغ می‌کشید.	۲۳
۰/۵		به طرف شام روانه گردید و مدّتی در آن نواحی به سر برد.	۲۴
۱		چون آب نیرو کرده بود و کشتی پُر شده، نشستن و دریدن گرفت.	۲۵
		حق تعالی چون اصناف موجودات می‌آفرید، وسایط گوناگون در هر مقام، بر کار کرد.	
		ب) معنی و مفهوم نظم (۲/۵ نمره)	
۰/۵	سروده‌های زیر را به نثر روان معنی کنید.	خرد را گر نبخشد روشنایی	۲۶
۰/۵	بماند تا ابد در تیره‌راییی	ز رخسارش فرومی‌ریخت اشکی	۲۷
۰/۵	بنای زندگی بر آب می‌دید	در این بود درویش شوریده‌رنگ	۲۸
۱	که شیری برآمد شغالی به چنگ	از جای چو مار حلقه برجست	۲۹
	در حلقه زلف کعبه زد دست		
		پ) درک مطلب (۳ نمره)	
۰/۲۵	کدام گزینه با بیت زیر ارتباط معنایی دارد؟	«رزق هر چند بی‌گمان برسد	۳۰
	شرط عقل است جُستن از درها»	۱) نه بیگانه تیمار خوردش نه دوست	
	چو چنگش رگ و استخوان ماند و پوست	۲) برو شیر دژنده باش ای دَغَل	
	مینداز خود را چو روباه شل	۳) خدا را بر آن بنده بخشایش است	
	که خلق از وجودش در آسایش است	۴) کسی نیک بیند به هر دو سرای	
	که نیکی رساند به خلق خدای		
	در عبارت «این مرد بزرگ و دبیر کافی، به نشاط قلم درنهاد، تا نزدیک نماز پیشین، از این مهمّات فارغ شده بود»:		۳۱
۰/۲۵	الف) عبارت «به نشاط قلم درنهاد» یعنی چه؟		
۰/۲۵	ب) معادل امروزی «نماز پیشین» چیست؟		
	با توجه به ابیات زیر به سوالات پاسخ دهید.		۳۲
	«بروید ای حریفان، بکشید یارِ ما را		
	اگر او به وعده گوید که دمِ دگر بیایم		
۰/۲۵	الف) منظور از «یار ما» چه کسی است؟		
۰/۲۵	ب) چرا شاعر صفت «گریزیا» را به کار برده است؟		
۰/۲۵	پ) منظور از «همه وعده مکر باشد» چیست؟		
۰/۵	در بیت «چون رایت عشق آن جهان‌گیر / شد چون مه لیلی آسمان‌گیر» شاعر کدام صفتِ مجنون و کدام ویژگی لیلی را بیان کرده است؟		۳۳
۰/۲۵	منظور از «بادپا» در بیت «چو لشکر گرد بر گردش گرفتند / چو کشتی بادپا در رود افکند» چیست؟		۳۴
۰/۲۵	عبارت «بوی پیشرفت اروپا به مشامشان نرسیده بود.» یعنی		۳۵
	۱) با پیشرفت اروپا آشنایی نداشتند.		
	۲) پیشرفت‌های اروپا را از نزدیک ندیده‌اند.		
۰/۲۵	مفهوم قسمت مشخص شده، در هر یک از عبارات‌های زیر را بنویسید.		۳۶
۰/۲۵	الف) تا پایان مقاله‌خوانی، جیک هیچ کس در نمی‌آمد.		
۰/۲۵	ب) عقربه‌ها تنبل شده بودند، شاید هم مرده.		
۲۰	جمع نمره		

فارسی ۲		کلیه رشته‌ها
مدت امتحان: ۹۰ دقیقه		نوبت دوم پایه یازدهم دوره متوسطه دوم
قلمرو زبانی (۷ نمره)		
ردیف	الف) معنی واژه (۱ نمره)	نمره
۱	با توجه به اشعار و عبارات زیر، واژه‌های مشخص شده را معنی کنید. مولانا، <u>مُربدان</u> خود را از یاد بُرد.	۰/۲۵
۲	از <u>فرط</u> هیجان <u>لُگه</u> می‌دویدم.	۰/۲۵
۳	مادرم <u>شما</u> تتم می‌کرد.	۰/۲۵
۴	<u>خوان</u> عدل خود را بر همگان گسترده.	۰/۲۵
(ب) املای واژه (۲ نمره)		
۵	در هر یک از موارد زیر املای درست را برگزینید. الف) (غرضی - قرضی) به رسم تجربه از دوستان طلب ب) به (مصامحه - مسامحه) به تنومندی یک نظامی اشاره می‌کنید.	۰/۵
۶	در کدام گزینه <u>نادرستی</u> املایی دیده می‌شود؟ تصحیح کنید. ۱) هیچ کس <u>استحقاق</u> خزانگی و خزانهداری آن گوهر نیافته؛ خزانگی آن را دل آدم لایق بود. ۲) نمی‌دانستند که این چه مجموعه است تا ابلیس پرتلیس که گرد او طواف می‌کرد. ۳) چون ابلیس، گرد غالب آدم برآمد، هر چیز را که بدید، دانست که چیست. ۴) ابلیس با خود گفت: «هر چه دیدم، سهل بود، کار مشکل اینجاست.»	۰/۵
۷	در میان ابیات زیر، کدام بیت‌ها <u>نادرستی</u> املایی دارند؟ تصحیح کنید. الف) همه برده سر در گریبان فرو ب) شجاع غضنفر، وصی نبی پ) در قضا بر پهلوانی دست یافت ت) گفت: «من تیغ از پی حق می‌زنم الف) هیچ کس را هوس، رزم او ب) نهنگ یَمِ قدرتِ حق، علی پ) زود شمشیری برآورد و شتافت ت) بنده حَقَم نه معمور تنم	۱
(پ) دستور (۴ نمره)		
۸	در هر یک از موارد زیر نقش تبعی را نشان داده و نوع هر یک را مشخص کنید. الف) او همان پیر و مرشدی است که سال‌ها در جست‌وجویش بود. ب) پدر جلال‌الدین، محمد بن حسین خطیبی، شهر بلخ را بدرود گفت.	۰/۵
۹	در عبارت مقابل یک نمونه از حذف «شناسه» نشان دهید و شناسه حذف‌شده را بنویسید. «کبوتران فرمان وی بکردند و دام برکنندند و سر خویش گرفت و صیاد در پی ایشان ایستاد، بر آن امید که آخر درمانند و بیفتند.»	۰/۵
۱۰	در ابیات زیر، نوع صفت‌های بیانی مشخص شده را بنویسید و ساختار هر یک را نشان دهید. الف) در داستان‌های حماسی ایران، <u>چهره انقلابی</u> کاوه آهنگر بی‌نظیر است.	۰/۵
۱۱	ب) با <u>بال شکسته</u> پرگشودن هنر است این را همه پرندگان می‌دانند واژگان مشخص شده در موارد زیر، مشمول کدام یک از وضعیت‌های چهارگانه واژگان در گذر زمان شده‌اند؟ الف) ز هر کشوری مهتران را بخواست ب) بدو گفت مهتر به روی <u>دُرَم</u> پ) چو برخواند کاوه همه محضرش ت) خروشید کای پایمردان دیو نقش دستوری کلمات مشخص شده را بنویسید. الف) طبیعت، زیبا است. ب) طبیعت، زیبا آفریده شده است.	۰/۲۵ ۰/۲۵ ۰/۲۵ ۰/۲۵
۱۲		۰/۲۵ ۰/۲۵
قلمرو ادبی (۵ نمره)		
الف) آرایه‌های ادبی (۳ نمره)		
۱۳	در بیت «از شبنم عشق خاک آدم گل شد / صد فتنه و شور در جهان، حاصل شد» تشبیه را نشان دهید.	۰/۵
۱۴	در ابیات زیر، کنایه‌ها را بیابید و مفهوم هر کدام را بنویسید. الف) در آن دریای خون در قرص خورشید ب) در آن سیماب‌گون امواج لرزان	۰/۵ ۰/۵

۱	شعر زیر در چه قالبی است؟ کلمات قافییه را در آن نشان دهید. از چنبر نفس رسته بودند آن‌ها / بت‌ها همه را شکسته بودند آن‌ها پرواز شدند و پرگشودند به عرش / هر چند که دست‌بسته بودند آن‌ها	۱۵
۰/۵	مفهوم استعاری هر یک از کلمات مشخص شده را بنویسید. گریه کنی اگر / که آفتاب را ندیده‌ای / ستاره‌ها را هم / نمی‌بینی.	۱۶
	(ب) تاریخ ادبیات (۱ نمره)	
۱	پدیدآورنده هر یک از آثار زیر را نام ببرید. الف) زندان موصول / ب) اسرارالتوحید / پ) چشمه روشن / ت) پرنده‌ای به نام آذرباد	۱۷
	(پ) حفظ شعر (۱ نمره)	
۰/۵	اشعار زیر را کامل کنید.	۱۸
۰/۵	هم حرکاتش متناسب به هم	۱۹
۰/۵	بی تو می‌گویند تعطیل است کار عشق‌بازی	
قلمرو فکری (۸ نمره)		
	الف) معنی و مفهوم نثر (۲/۵ نمره)	
۰/۵	عبارات زیر را به نثر روان معنی کنید. بانگ و هزاهز و غریو خاست.	۲۰
۰/۵	جمعی را مُشْتَبِه شد، گفتند: «نه همه تو ساخته‌ای؟»	۲۱
۰/۵	پیش می‌رفت؛ با قبای خویش به خود پیچان.	۲۲
۰/۵	مردان، بار را به نیروی همت و بازوی حمیت کشند، نه به قوت تن.	۲۳
۰/۵	خورشید، تولد جمهوری گل محمدی را، گل می‌کشید.	۲۴
	ب) معنی و مفهوم نظم (۲/۵ نمره)	
۰/۲۵	سروده‌های زیر را به نثر روان معنی کنید. از او خواست دستوری اما ندید	۲۵
۰/۵	به نام خدای جهان‌آفرین / بینداخت شمشیر را شاه دین	۲۶
۰/۷۵	اوست که عادل مُطلق است / و خوان عدل خود را بر همگان گسترده	۲۷
۱	دانست که دل اسیر دارد / دردی نه دوپذیر دارد	۲۸
	پ) درک مطلب (۳ نمره)	
۰/۲۵	عبارت «دربار از درون در تب‌وتاب و التهاب بود.» شرایط دربار را چگونه توصیف می‌کند؟ در عبارت‌های زیر هر یک از قسمت‌های مشخص شده چه مفهومی دارد؟	۲۹
۰/۵	الف) پدرم دریادل بود، در لاتی، کار شاهان را می‌کرد.	۳۰
۰/۵	ب) بساط قلدری‌اش را پهن خواهد کرد و ما را بار دیگر از چاله به چاه خواهد انداخت.	
۰/۵	با توجه به بند زیر، ویژگی انسان ناتوان چیست؟ ممکن / از ناممکن می‌پرسد: / «خانه‌ات کجاست؟» / پاسخ می‌آید: / «در رؤیای یک ناتوان.»	۳۱
۰/۵	چه مفهوم مشترکی بین موارد زیر دیده می‌شود؟ توضیح دهید. الف) در کویر، بیرون از دیوار خانه، پشت حصار ده، دیگر هیچ نیست، صحرای بی‌کرانه عدم است، راه، تنها به سوی آسمان است. آسمان، کشور سبز آرزوها، چشمه مواج و زلال نوازش‌ها، امیدها و ... ب) بگذار که سرخوش و سرمست به دور دست‌ها روم / و بر فراز سرم هیچ جز اختران نبینم. با توجه به عبارات زیر به سؤالات پاسخ دهید. «اینجا، عشق معکوس گردد، اگر معشوق خواهد که از او بگریزد، او به هزار دست در دامنش آویزد.»	۳۲
۰/۲۵	الف) منظور از «او» چه کسی است؟	۳۳
۰/۵	ب) «در دامن آویختن» چه معنایی دارد؟	
۲۰	جمع نمره	

ردیف	پاسخ آزمون نوبت اول
۱	برنشستن: سوارشدن (۰/۲۵)
۲	مناسک: جمع منسک، اعمال عبادی، آیین‌های دینی (۰/۲۵)
۳	آماس: ورم، توژم، آماس کردن: گنجایش پیدا کردن، متوژم شدن (۰/۲۵)
۴	جرس: زنگ (۰/۲۵)
۵	الف) دغل (۰/۲۵) / ب) صباحت (۰/۲۵)
۶	در گزینه «۱»، «غرقه خاست شد» نادرست و شکل صحیح آن «غرقه خواست شد» است. (۰/۵)
۷	دو واژه «اسرار» و «عزر» نادرست و شکل صحیح آن‌ها «اصرار» (۰/۵) و «عُذر» (۰/۵) است.
۸	در این بیت، فعل «شد» در معنای «رفت» است. (رفت و بر آفریننده تکیه کرد) (۰/۵)
۹	الف) «علاءالدین کیقباد» بدل است. (۰/۵) / ب) «راست» معطوف است. (۰/۵)
۱۰	«صفت + اسم» ← آن باران (۰/۲۵)، آن انبوه (۰/۲۵) / «اسم + صفت» ← شمشیر تیز (۰/۲۵)، شمشیر عاقبت‌سوز (۰/۲۵)
۱۱	«عَلامه»: شاخص (۰/۲۵)؛ «این»: صفت اشاره (۰/۲۵)
۱۲	الف) «فرمود» فعل معلوم است، زیرا مفعول (نامه‌ها) دارد و انجام‌دهنده فعل (امیر)، مشخص است. (۰/۲۵)
ب) «داده‌آید» معادل «داده می‌شود» و فعل مجهول است؛ زیرا مفعول (بار) جانشین نهاد شده و انجام‌دهنده فعل مشخص نیست. (۰/۲۵)	
۱۳	«چنگ اول» در معنی «نوعی ساز» (۰/۲۵) و «چنگ دوم» به معنی «پنج‌ده دست» (۰/۲۵) است.
۱۴	الف) حس‌آمیزی (۰/۲۵) / ب) متناقض‌نما (۰/۲۵) / پ) مجاز (آب مجاز از رودخانه) (۰/۲۵) / ت) تشبیه (۰/۲۵)
۱۵	«زبان کشیدن»: کنایه از گفت‌وگو کردن (۰/۵)
۱۶	«شبنم عشق»: تشبیه، عشق به شبنم تشبیه شده است. / «نشتر عشق»: تشبیه؛ عشق به نشتر تشبیه شده است. / (۰/۵)
۱۷	«یک تشبیه کافی است.» / «رگ روح»: استعاره؛ روح به موجودی تشبیه شده که رگ دارد. (۰/۵)
۱۷	«رنگ» و «سنگ» جناس ناهمسان (ناقص) دارند. (۰/۵)
۱۸	چهارپاره یا دوبیتی‌های پیوسته (۰/۲۵)؛ ملک‌الشعرای بهار (۰/۲۵)، فریدون مشیری و فریدون توللی (۰/۲۵)
۱۹	رخت خود از باغ به راغی کشید (۰/۵)
۲۰	بگشای لب که قند فراوانم آرزوست (۰/۵)
۲۱	نمی‌دانست کجا اقامت کند. (۰/۲۵)
۲۲	آفتاب در حال بالآمدن بود. (۰/۲۵)
۲۳	به سوی شام حرکت کرد (۰/۲۵) و مدتی در آن مناطق زندگی کرد. (۰/۲۵)
۲۴	چون آب فشار آورده و کشتی پُر شده بود (۰/۲۵)، شروع به فرورفتن و در هم شکستن کرد. (۰/۲۵)
۲۵	وقتی خداوند بزرگ انواع موجودات را می‌آفرید، (۰/۵) در ساختن هر یک از واسطه و وسیله‌ای استفاده کرد. (۰/۵)
۲۶	اگر خداوند به عقل، قدرت درک و فهم ندهد، (۰/۲۵) همیشه در گمراهی خواهد ماند. (۰/۲۵)
۲۷	قطره اشکی از چهره‌اش پایین می‌آمد (۰/۲۵) و زندگی را رو به نابودی می‌دید. (۰/۲۵)
۲۸	فقیر رنگ‌پریده و متعجب در این فکر بود (۰/۲۵) که شیری در حالی که شغالی را شکار کرده بود، آمد. (۰/۲۵)
۲۹	با سرعت مانند ماری که به دور خود پیچیده باشد، از جای پرید (۰/۵) و حلقه در خانه خدا را گرفت. (۰/۵)
۳۰	گزینه «۲» (برو شیر دزنده ...)؛ در هر دو مورد به «تلاش برای یافتن روزی» تأکید شده است. (۰/۲۵)
۳۱	الف) با شادی شروع به نوشتن کرد. (۰/۲۵) / ب) نماز ظهر (۰/۲۵)
۳۲	الف) منظور از «یار ما» شمس‌الدین تبریزی است. (۰/۲۵) / ب) زیرا شمس از قونیه رفته بود، به همین دلیل مولانا او را «گریزپا» دانسته است. (۰/۲۵) / پ) او به وعده‌هایش وفادار نیست. (۰/۲۵)
۳۳	«عشق مجنون» (۰/۲۵) و «زیبایی لیلی» (۰/۲۵)
۳۴	اسب (۰/۲۵)
۳۵	گزینه «۱» با پیشرفت اروپا آشنایی نداشتند. (۰/۲۵)
۳۶	الف) همه ساکت بودند. (۰/۲۵) / ب) زمان به کندی می‌گذشت. (۰/۲۵)

ردیف	پاسخ آزمون نوبت دوم
۱	مُرید: ارادتمند، دوستدار، پیرو (۰/۲۵)
۲	فرط: بسیاری (۰/۲۵)
۳	شماتت: سرکوفت، سرزنش، ملامت (۰/۲۵)
۴	خون: سفرهٔ فراخ و گسترده (۰/۲۵)
۵	الف) قرضی (۰/۲۵) / ب) مسامحه (۰/۲۵)
۶	گزینۀ «۳» واژهٔ «غالب» نادرست و شکل صحیح آن «قالب» است. (۰/۵)
۷	پ) واژهٔ «قضا» نادرست و «غزا» صحیح است. (۰/۵) / ت) واژهٔ «معمور» نادرست و «مأمور» صحیح است. (۰/۵)
۸	الف) «مُرشد»: معطوف (۰/۵) / ب) «محمّد بن حسین خطیبی»: بدل (۰/۵)
۹	«شناسهٔ -ند» از پایان فعل «گرفت» حذف شده است. (۰/۵)
۱۰	الف) انقلابی: صفت نسبی (اسم «انقلاب» + ی) (۰/۵) / ب) شکسته: صفت مفعولی (بن ماضی «شکستن» + ه) (۰/۵)
۱۱	الف) «پادشاهی» با همان معنای قدیم به کار می‌رود. (۰/۲۵) / ب) «دُرُم» از فهرست واژگان حذف شده است. (۰/۲۵) / پ) «سبک» در گذشته به معنای «سریع» بوده اما امروزه به معنی «کم‌وزن» است و تغییر معنا داشته است. (۰/۲۵) / ت) «خدیو» از فهرست واژگان حذف شده است. (۰/۲۵)
۱۲	الف) مسند (۰/۲۵) / ب) قید (۰/۲۵)
۱۳	ترکیب «شبنم عشق» تشبیه است؛ «عشق»: مشبّه؛ «شبنم»: مشبّه‌به (۰/۵)
۱۴	الف) «غروب چیزی را دیدن»: کنایه از نابودشدن چیزی (۰/۵) / ب) «خیال تازه‌ای در خواب دیدن»: کنایه از فکر تازه‌ای کردن (۰/۵)
۱۵	این شعر در قالب «رباعی» است (۰/۲۵) و کلمات «رسته» (۰/۲۵)، «شکسته» (۰/۲۵)، «دست‌بسته» (۰/۲۵) قافیه‌های آن هستند.
۱۶	«آفتاب»: استعاره از نعمت‌های ازدست‌رفته (۰/۲۵) / «ستاره»: استعاره از نعمت‌هایی که در اختیار داریم. (۰/۲۵)
۱۷	الف) جواد کامور بخشایش (۰/۲۵) / ب) محمّد بن منور (۰/۲۵) / پ) غلامحسین یوسفی (۰/۲۵) / ت) ریچارد باخ (۰/۲۵)
۱۸	هم خطواتش متقارب به هم (۰/۵)
۱۹	عشق اما کی خبر از شنبه و آدینه دارد (۰/۵)
۲۰	بانگ و آشوب و فریاد برخاست. (۰/۵)
۲۱	گروهی به اشتباه افتادند. (۰/۲۵) گفتند: «مگر تو همه را نساخته‌ای؟» (۰/۲۵)
۲۲	جلو می‌رفت؛ در حالی که جامهٔ خویش را به دور خود پیچیده بود. (۰/۵)
۲۳	مردان، بار را با قدرتِ اراده و همتِ نیروی جوان‌مردی می‌کشند، نه با قدرت جسم. (۰/۵)
۲۴	خورشید برای آغاز جمهوری اسلامی شادی می‌کرد. (۰/۵)
۲۵	از او اجازه خواست، اما [پیامبر ﷺ] اجازه نداد. (۰/۲۵)
۲۶	حضرت علی <small>علیه السلام</small> با بردن نام خداوند جهان‌آفرین، شمشیر را پایین آورده و به عمرو زد. (۰/۵)
۲۷	اوست که عادل بی‌قید و شرط است (۰/۲۵) و سفرهٔ عدالت خود را برای همه گشوده است. (۰/۵)
۲۸	[پدر مجنون] فهمید که او گرفتارِ عشق است و دردی دارد که درمان‌ناپذیر است. (۰/۵)
۲۹	ناآرام و پر از آشوب (۰/۲۵)
۳۰	الف) با وجود فقر، شاهانه می‌بخشید. (۰/۵) / ب) گرفتاری و مشکل بزرگ‌تری به وجود خواهد آورد. (۰/۵)
۳۱	کارها را ناممکن می‌داند. (۰/۵)
۳۲	به دشت روآوردن و به سوی آسمان نگریستن و از آن لذت‌بردن. (۰/۵)
۳۳	الف) عاشق (۰/۲۵) / ب) متوسل‌شدن (۰/۵)